

Nr 35.

Ankom till riksdagens kansli den 28 maj 1942 kl. 5 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckt motion angående vissa ändringar
i 4 kapitlet vattenlagen m. m.*

Andra lagutskottet har till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 74, av herr *Hedlund* i Östersund m. fl. I motionen hava berörts vissa förhållanden avseende vattenbyggnadsföretag för kraftändamål. I samband härmed hava i första rummet riktats anmärkningar mot vissa i 4 kapitlet vattenlagen upptagna stadganden om särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. Motionärerna hava hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en allsidig utredning av i motionen berörda frågor.

Beträffande den närmare motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttranden från kammarkollegiet, vattenfallsstyrelsen och vattenrättsdomarna, varjämte svenska vattenkraftföreningen och Indalsälvens regleringsförening u. p. a. beretts tillfälle att yttra sig över motionerna. Yttranden hava inkommit från nämnda myndigheter och sammanslutningar. Vattenkraftföreningen har vid sitt yttrande fogat en av civilingenjören Erik Upmark utarbetad promemoria rörande de jämtländska kraftanläggningarnas betydelse för bygdens ekonomi. Samtliga nu berörda handlingar finnas såsom bilagor A—H fogade vid detta utlåtande. Utskottet får hänvisa till innehållet i bilagorna.

Vattenlagen den 28 juni 1918, som trädde i kraft den 1 januari 1919, innehåller under 2 kapitlet 1—41 §§ vissa bestämmelser om byggande i vatten. Vad med sådant byggande avses anges i 1 §. Där talas till en början om uppförande av damm, bro, brygga, vall, hus eller annan anläggning ävensom verkställande av fyllning eller pålning i vattendrag, sjö eller mindre vattensamling eller havet eller ock på land så nära strandbrädden, att inverkan kan ske på vattenståndet. Till byggande i vatten hänföres även varje ändrings- eller reparationsarbete å byggnad av angiven beskaffenhet nedom högsta kända vattenståndet. Vidare uttalas i paragrafen att vad i vattenlagen stadgas om byggande i vatten skall äga motsvarande tillämpning i fråga om bortledande av vatten ur

vattenområde, som ovan nämnts, grävning och sprängning i sådant vattenområde samt annan åtgärd till förändring av vattnets djup eller läge därstädes.

Ett vattenbyggnadsföretag må på vissa villkor genomföras oaktat därvid vidtages åtgärd, som vållar intrång i annans rätt. Bestämmelser härom återfinnas i 3 §. Enligt första stycket i denna paragraf må ingen bygga i vatten så, att genom inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å annan tillhörig egendom utan så är att nyttan av byggnaden eller den del därav, som föranleder skadan eller intrånget, prövas efter avdrag av byggnadskostnaden uppgå till ett värde, motsvarande *tre* gånger den skada och det intrång, som göres å åker och äng, samt *två* gånger skadan och intrånget å annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan och intrånget å den byggande tillhörig egendom må skattas.

Från den angivna regeln stadgas i andra och tredje styckena av 3 § undantag i två riktningar av hänsyn till intressen av allmän natur. Sålunda föreskrives i andra stycket att, oaktat nyttan av vattenbyggnad uppgår till värde, som nyss sagts, företaget likväl icke må komma till stånd, därest det skulle hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskerinäring av större betydenhet lider väsentligt förfång. Detsamma gäller, där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara. Å andra sidan har jämlikt tredje stycket Konungen tillagts befogenhet att, utan hinder av vad i första och andra styckena sägs, lämna medgivande i viss ordning till byggnaden. Såsom förutsättning härför gäller, att företaget prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

Prövning, huruvida och under vilka villkor byggande i vatten må ske, verkställes av vattendomstol (2 kapitlet 20 §). Om vid sådan prövning vattendomstolen finner, att tillämnad byggnad med hänsyn till stadgandet i 3 § tredje stycket bör tillåtas, skall frågan därom av domstolen hemställas Konungens avgörande.

Frågor om ersättning för skada och intrång bedömas enligt 9 kapitlet vattenlagen. Ersättning i penningar skall jämlikt 49 § i princip bestämmas till belopp, motsvarande full gottgörelse för skada eller intrång, som föranletts av åtgärden. Dock skall för vissa i 48 § angivna fall ersättningen beräknas till fulla värdet och hälften därutöver. Denna förhöjda beräkningsgrund skall tillämpas, bland annat, i fråga om mark, vartill äganderätt avstås, ävensom skada å mark till följd av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena.

Utöver ersättningsskyldighet varom nu nämnts kan företagare åläggas vissa förpliktelser av allmän natur. Sålunda stadgas i 2 kapitlet 10 §, att där byggnad verkställes, varigenom de naturliga vattenståndsförhållandena ändras, byggnadens ägare skall vara pliktig att till befrämjande av fisket inom landet erlægga viss årlig avgift, så länge byggnaden bibehålles.

Vad angår större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar upptagas vissa särskilda villkor under 4 kapitlet vattenlagen. I fråga om kraftanläggningar, som där avses, gäller bland annat viss skyldighet att tillhandahålla kraft åt kringliggande bygd, s. k. *bygdekraft*. Bestämmelser härom återfinnas i 1—4 §§. Under 1 § stadgas att, där strömfall varder bebyggt jämligt vattenlagen och den vattenkraft, som vid oregerat lågvatten kan uttagas vid byggnaden, uppgår till minst 500 turbinhästkrafter, byggnadens ägare skall vara pliktig att tillhandahålla intill en tiondel av den årliga kraftmängd, som kan uttagas vid kraftverket, för tillgodoseende av vissa behov inom den kringliggande bygden. Storleken av nämnda andel bestämmes av vattendomstolen. Därvid skall hänsyn tagas dels till omfattningen av den rätt anläggningens ägare erhållit att för vattenkraftens tillgodogörande förändra förut rådande vattenstånds- och avrinningsförhållanden, dels ock å ena sidan till det behov av kraft, som inom bygden redan föreligger eller i en nära framtid är att motse, och å andra sidan till den tillgång på kraft, som må eljest vara att påräkna för ändamålet. Avgörandet gäller för tjugu år i sänder. 2 och 3 §§ avse skyldighet att tillhandahålla bygdekraft i vissa särskilda fall, vilka äga samband med byggande i vatten enligt äldre lag. I 4 § hänvisas den, som vill komma i åtnjutande av bygdekraft, att göra ansökan därom hos vattendomstolen. Därutöver meddelas i denna paragraf i huvudsak följande föreskrifter. Där ej annorlunda överenskommes, är ägaren icke pliktig att tillhandahålla sökanden kraft tidigare än två år efter det ansökningen delgivits honom. Kraften skall efter vattendomstolens bestämmande uttagas antingen vid kraftstationen eller, där det lämpligen kan ske, å ägaren tillhörig ledning. I den mån kraft, varom nu är fråga, tages i anspråk skall ersättning därför givas med det belopp, som motsvarar ägarens självkostnad med tillägg av två procent å anläggningskapitalet. I fråga om storleken av nämnda ersättning ävensom villkoren i övrigt för kraftens tillhandahållande skall vattendomstolen meddela bestämmelser i samband med beslut i anledning av ansökningen.

4 kapitlets bestämmelser beträffande vattenregleringar avse bland annat vissa avgifter, kallade *regleringsavgifter*. Enligt 14 § skall sålunda — om genom reglering enligt vattenlagen den uttagbara vattenkraften i det eller de strömfall, för vilkas räkning regleringen utföres, ökas med i medeltal femhundra turbinhästkrafter — ägare av sådant strömfall vara pliktig att erlægga en årlig avgift. Denna bestämmes till minst tio öre och högst tre kronor för varje turbinhästkraft, varmed genom regleringen den uttagbara vattenkraften i strömfallet i medeltal blivit ökad. Beloppet av avgiften skall av vattendom-

stolen bestämmas särskilt för varje strömfall. Därvid bör hänsyn tagas dels till den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållanden, som genom företaget förorsakas, och den olägenhet eller fördel, vilken härigenom uppkommer för den kringliggande bygden, dels ock till den större eller mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Även här gäller avgörandet för tjugu år i sänder. I fråga om användningen av influtna avgifter stadgas i 15 § att de i första hand skola användas till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd, så ock till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet. I den mån medlen förslå därtill, må de ock användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom jordbrukets främjande, särskilt genom jords torrläggning, eller beredande av tillgång till elektrisk kraft för samfärdsel, jordbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov. Vidare hava föreskrifter angående indrivningen och användningen av bland annat ifrågavarande avgifter meddelats genom *kungörelse den 11 juni 1920*.

I detta sammanhang må anmärkas att enligt 13 § i 4 kapitlet vattenlagen Konungen tillagts prövningsrätt beträffande vissa mera betydande vattenregleringsföretags tillåtlighet av hänsyn till allmänna intressen. Så är i första hand förhållandet i fråga om reglering av vattnets avrinning ur någon av sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälaren, Storsjön i Jämtland eller Siljan. Detsamma gäller beträffande annan vattenreglering som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning, såframt Konungen förbehåller sig sådan prövning.

Genom *lag den 20 oktober 1939* hava införts särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering.

Enligt 1 § kan vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden meddelas förordnande för viss tid eller tills vidare, att vad i lagen stadgas om meddelande av tillstånd till tillfällig vattenreglering skall äga tillämpning. Dylikt förordnande meddelas av Konungen. Under tid, då riksdagen är samlad, erfordras dess samtycke. Eljest skall förordnandet för att förbliva gällande godkännas av nästföljande riksdag.

I samband med lagens utfärdande har med riksdagens samtycke genom särskild kungörelse meddelats förordnande som här avses att gälla tills vidare.

2 § i 1939 års lag innehåller den grundläggande bestämmelsen att för bättre utnyttjande av vattenkraft tillstånd må — utan hinder av vad i 2 kapitlet 3 § första stycket vattenlagen stadgas — meddelas till tillfällig reglering av avrinningen ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag, därest sådan åtgärd prövas ur allmän och enskild synpunkt medföra fördel som väsentligt

överbäger därmed förenade olägenheter. Ansökan om sådant tillstånd sker hos vattendomstolen. Tillstånd skall enligt 3 § meddelas för viss tid, högst tre år.

För skada eller intrång med anledning av vattenregleringen skall utgå ersättning enligt 9 kapitlet vattenlagen (5 § i 1939 års lag). Emellertid äger vattendomstolen, där det kräves för att undvika dröjsmål med vattenregleringen, vid meddelande av tillstånd därtill uppskjuta prövningen av uppkomna ersättningsfrågor till senare tidpunkt. Kan det antagas, att någon sakägare kommer att lida skada eller intrång, som medför svårighet för honom att vinna sin utkomst eller att fullgöra honom åvilande förpliktelser, skall dock ersättning till honom helt eller delvis fastställas på förhand (8 §).

Bland övriga i 1939 års lag upptagna undantagsbestämmelser beträffande tillfällig vattenreglering må nämnas, att med anledning av sådan reglering ej skall utgå fiskeavgift, varom stadgas i 2 kapitlet 10 § vattenlagen, samt att vad i 4 kapitlet vattenlagen är stadgat om särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar ej heller skall äga tillämpning (4 och 7 §§).

Under förarbetena till vattenlagen uttalade *föredragande departementschefen* — efter att hava berört innehållet i av vissa kommittéer och sakkunniga framlagda förslag i ämnet — i fråga om de allmänna intressenas tillgodoseende bland annat följande:

Tillgodogörandet av vattenkraften utgör numera otvivelaktigt ett av de mest betydelsefulla av de allmänna intressen, som äro förknippade med vattendragen. Från denna förutsättning hava såväl kommittéerna som de sakkunniga utgått vid utarbetande av sina förslag. Men av samma skäl som enligt dessa förslag den enskilde kan förpliktas att till förmån för ett företag, som har vattenkraftens utnyttjande till ändamål, tåla intrång i sin rätt, av samma skäl måste också den enskilde företagaren finna sig i, att hans egen rätt begränsas med hänsyn till samhällets intresse. Grunden till lagstiftarens befogethet i såväl det ena som det andra hänseendet är uppenbarligen densamma, nämligen vattenkraftsintressets natur av allmänt intresse.

I själva verket är det för den moderna lagstiftningen långt ifrån främmande, att den enskilda företagsamheten, särskilt då den är bärare av viktigare samhällsintressen, underkastas ganska väsentliga inskränkningar. Så är enligt vår rätt förhållandet t. ex. i fråga om anläggande och drift av enskild järnväg, som är avsedd för allmän trafik. De förbehåll, som Kungl. Maj:t plägar föreskriva vid koncession å enskild järnväg, äro i och för sig icke annat än ett uttryck för samfärdselintressets stora betydelse ur allmän synpunkt.

Uppenbarligen få dock de ifrågavarande inskränkningarna icke givas en sådan omfattning, att det enskilda initiativet härigenom skulle komma att alltför mycket tyngas. Ej minst med hänsyn till samhällets egen fördel uppställer sig den fordran, att åt den enskilda företagsamheten lämnas en icke alltför snävt begränsad frihet.

Vad särskilt angår frågan om tillhandahållande av kraft åt kringliggande bygd hava ifrågavarande *sakkunniga* anfört:

Såsom bekant har genom de sista årtiondenas stora framsteg å det elektrotekniska området möjlighet beretts att överföra den av vattenkraften alstrade energien till platser, belägna fjärran från det strömfall, varur kraften hämtats. Denna utveckling kan — hur glädjande den ur andra synpunkter än må vara — understundom leda därhän, att den ort, där kraften tidigare kommit till användning, vanligen för förädling av ortens produkter av ena eller andra slaget såsom för sågverksdrift, kvarnrörelse, hemslöjd eller småindustri, går miste om de förmåner, som förut kommit orten till godo till följd av kraftkällans belägenhet inom densamma. En dylik situation kan också komma att föreligga såsom en följd därav, att hela den förefintliga krafttillgången, även om densamma icke bortledes från orten, dock uteslutande tages i anspråk för de större industriella kraftbehovens tillgodoseende. Det kan sålunda inträffa att, ehuru själva kraftkällan är belägen inom orten och de ledningar, varigenom kraften överföres, äro dragna mitt igenom dess bebyggda delar, befolkningen inom orten dock saknar tillgång på de jämförelsevis små kraftbelopp, som erfordras för tillgodoseende av behovet av kraft för jordbruk, hantverk, småindustri, belysningsändamål m. m. Ett dylikt förhållande kan enligt de sakkunnigas mening icke anses vara ur allmän synpunkt tillfredsställande.

Beträffande förarbetena till 1939 års krislag må här återgivas följande av vad *föredragande departementschefen* — efter att hava redogjort för vad i ärendet förekommit, därvid även berörts en av vattenrättsdomaren i Söderbygdens vattendomstol utarbetad promemoria — för egen del anfört:

Av den lämnade redogörelsen framgår, att genom införande av möjlighet att snabbt vidtaga åtgärder för ökat tillgodogörande av vattenkraft betydande besparingar kunna göras i förbrukningen av kol och annat bränsle. Detta är uppenbarligen av stor betydelse under nu rådande förhållanden. — — — Det är angeläget, att den ifrågasatta lagstiftningen får ett sådant innehåll, att icke blott det allmännas intresse utan även den enskildes rätt tryggas. Därest lagstiftningen utformas i huvudsaklig anslutning till de riktlinjer som uppdragits i förenämnda promemoria, läser emellertid allmän eller enskild rätt icke trädas för nära. En avvägning bör liksom eljest företagas mellan nyttan av åtgärden i fråga, å ena, samt skadeverkningarna, å andra sidan, till förekommande av att tillstånd till åtgärden medgives i andra fall än då skadan uppenbarligen är av underordnad betydelse. Det är för övrigt tydligt, att skadeverkningarna genom sådana provisoriska åtgärder som omnämnas i promemorian kunna antagas bliva mycket begränsade. Som regel kan endast bliva fråga om åtgärder beträffande redan befintliga dammbyggnader eller om ändringar i vattenhushållningsbestämmelserna för sådana. Man torde kunna utgå från att åtgärder, som skulle medföra varaktiga olägenheter eller som skulle vara förenade med större kostnader, icke komma att vidtagas, då här åsyftas att vinna endast en tillfällig ökning av vattenkraften. I promemorian har bland annat framhållits, att en tillfällig ändring av förut gällande villkor för vattenreglering kan vara påkallad för att giva vederbörande möjlighet att erhålla en sådan säkerhetsmarginal att han vågar utnyttja förut meddelat tillstånd i avsedd utsträckning. I dylika fall skulle något intrång i annans rätt överhuvud ej behöva uppkomma. Det kan även nämnas, att en vattenreglering för vattenkraftändamål ej sällan är till bätnad även för andra intressenter, t. ex. däri-genom att vattenavrinningen blir jämnare än förut, i följd varav översvämningar nedanför regleringsanordningarna kunna förebyggas.

Här må slutligen anmärkas att, enligt vad utskottet inhämtat, till Kungl. Maj:t gjorts vissa framställningar angående delvis samma frågor, som berörts i förevarande motion. Sålunda hava från länsstyrelsen i Jämtlands län inkommit två skrivelser i ämnet, dagteknade den 19 januari 1942 och den 5 februari 1942. I ärendet hava yttranden infordrats från olika myndigheter. Framställningarna äro fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

I 1918 års vattenlag meddelas bland annat bestämmelser om rätt att utnyttja vattenkraft. Ifrågavarande bestämmelser hava utarbetats med utgångspunkt från den uppfattningen, att tillgodogörandet av vattenkraften utgör ej endast ett enskilt utan även ett betydelsefullt allmänt intresse. Av denna anledning kan enligt nämnda lag den enskilde förpliktas att tåla intrång i sin rätt, då så erfordras för genomförande av företag, som har till ändamål att utnyttja vattenkraft. För sådant fall är den skadelidande berättigad till ersättning av företaget. Emellertid har av det till vattenkraften knutna allmänna intresset jämväl ansetts följa skyldighet för företagaren att finna sig i en begränsning av sin egen rätt med hänsyn till samhällets krav. En dylik begränsning har befunnits i särskilt hög grad påkallad i fråga om anläggningar av mera betydande omfattning. I anslutning till dessa synpunkter hava under 4 kapitlet i vattenlagen upptagits särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. Sålunda stadgas i nämnda kapitel skyldighet för ägare av kraftanläggning utöver viss storlek att mot självkostnadspris jämte ett mindre tillägg tillhandahålla kraft för tillgodoseende i viss omfattning av ortens kraftbehov, »bygdkraft». Vad härefter angår vattenregleringsföretag givas i samma kapitel — för det fall att genom regleringen vinnes ett mera avsevärt tillskott av kraft — föreskrifter om bland annat viss avgiftsplikt, som bestämmes i förhållande till kraftökningen. Dessa s. k. *regleringsavgifter* skola i första hand användas till förebyggande, minskande eller gottgörande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning eljest ej utgår. I den mån medlen förslå därtill, må de därjämte användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget.

Utskottet.

Genom lag den 20 oktober 1939 — vilken enligt meddelat förordnande skall äga tillämpning tillsvidare — har införts möjlighet att, efter ett mera summariskt förfarande än som förutsattes enligt vattenlagen, giva tillstånd till *tillfällig vattenreglering*. Bestämmelser härom hava ansetts erforderliga för att under nu rådande förhållanden med därav föranledd knapphet på kol och annat bränsle kunna snabbt vidtaga åtgärder för ökat tillgodogörande av vattenkraft. Tillstånd som här avses kan meddelas för viss tid, högst tre år. För skada och intrång skall i princip utgå ersättning enligt föreskrifterna i vattenlagen. För att undvika dröjsmål med reg-

leringen må emellertid vid meddelande av tillstånd jämlikt 1939 års lag prövningen av ersättningsfrågorna uppskjutas till senare tidpunkt. Vidare undantagas i dessa fall från tillämpning vissa i vattenlagen upptagna stadganden till förmån för motstående, mera allmänna intressen, såsom bestämmelserna om bygdekraft och regleringsavgifter.

I den till behandling föreliggande motionen har — närmast med anledning av vissa erfarenheter från det under de senare åren snabbt fortgående utbyggandet av Indalsälvens flodsystem för kraftändamål — framförts frågan, huruvida gällande vattenlagstiftning kan anses på ett tillfredsställande sätt tillgodose berättigade anspråk på ersättning för de av vattenbyggnadsföretagen föranledda skador och olägenheter, som drabba mera samhälleligt och allmänt. I samband härmed har från motionärernas sida jämväl ifrågasatts att i vidare mån än hittills skett låta den kringliggande bygden och länet bliva delaktiga av de ofta betydande värden, som utvinns vid dylika företag. Motionen utmynnar i en hemställan, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av i motionen berörda frågor. I motionen uttalas den önskan att vid en blivande utredning i främsta rummet de nu gällande bestämmelserna om bygdekraft, vilka motionärerna finna mindre ändamålsenliga, göras till föremål för översyn. Med motionsyrkandet åsyftas därjämte att få till stånd en omarbetning av de nuvarande föreskrifterna rörande regleringsavgifter, så att dessa i vidgad utsträckning må kunna tagas i anspråk för allmänna ändamål.

Utskottet vill i anledning av motionen till en början påpeka, att vissa av däri berörda förhållanden synas äga samband med den år 1939 utfärdade krislagen, innefattande särskilda bestämmelser om tillfällig vattenreglering. Såsom ock i motionen antytts hava nämligen flertalet av de regleringsföretag, som under senare år igångsatts beträffande olika till Indalsälven anknutna sjöar, vidtagits med stöd av sistnämnda lag.

Enligt vad tidigare framhållits har 1939 års lag tillkommit för att snabbt bereda möjlighet till ökat tillgodogörande av vattenkraft och därigenom medverka till besparingar i bränsleförbrukningen. Detta är uppenbarligen av stor betydelse under nu rådande förhållanden. För att uppnå syftet med lagen har däri vattenkraftsintresset givits en i hög grad gynnad ställning. Så har dock icke helt kunnat ske utan att andra allmänna och enskilda intressen i viss utsträckning kommit att sättas i efterhand. Särskilt anmärkningsvärt är, att enligt nyss återgivna bestämmelser i 1939 års lag regleringsföretag kunna komma till stånd, medförande skada och intrång å annans egendom, utan att ersättning samtidigt utdömes, ävensom att företag som här avses helt befriats från vissa i vattenlagen för liknande företag stadgade förpliktelser mot det allmänna. Under förarbetena till lagen synes man vid godtagandet av en dylik ordning hava antagit, att skade-

verkningarna genom de provisoriska åtgärder, som åsyftades med lagen, skulle bli mycket begränsade. Därvid torde hava förutsatts, bland annat, att åtgärder, som skulle medföra varaktiga olägenheter eller som skulle vara förenade med större kostnader, icke komme att vidtagas, då här åsyftades att vinna endast en tillfällig ökning av vattenkraften.

Såvitt av utredningen framgår har emellertid 1939 års krislag — åtminstone vad angår Jämtland — vunnit en i vissa hänseenden vidare tillämpning än nyss angivits. Sålunda synes med stöd av denna lag hava företagits även mera betydande regleringsåtgärder beträffande mycket stora vattenmagasin. Vissa därvid vidtagna anordningar torde icke kunna betecknas såsom enbart provisoriska. Vederbörande intressenter synas också utgå ifrån, att ifrågavarande regleringar skola bli bestående för längre tid. Under nu angivna omständigheter kan man svårigen bortse från faran för att genom dessa regleringar kunna vållas vittgående skador av allmän och enskild natur, för vilka ersättning åtminstone tillsvidare kan utebliva. Förhållandet är ägnat att ingiva desto större betänkligheter som det för närvarande torde vara ovisst, när en återgång till normala förhållanden sker, och 1939 års lag alltså kan komma att gälla under många år framåt. I sådant fall torde uppkomma möjlighet för regleringsintressenterna att vid utgången av den treåriga tillståndsperioden åt sig utverka nytt tillstånd enligt denna lag utan att ersättningsfrågorna lösas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts finner utskottet starka skäl tala för att de i 1939 års lag meddelade bestämmelserna angående tillfällig vattenreglering snarast göras till föremål för omprövning i syfte att vid dylika regleringsföretag må skänkas större beaktande åt motstående allmänna och enskilda intressen utan att likväl välbehövligen nytillskott till kraftproduktionen förhindras. I fråga om möjligheterna att få till stånd en lagändring i angiven riktning vill utskottet här endast hänvisa till de förslag i ämnet, vilka framlagts av vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol i dennes till utskottet avgivna yttrande. Vid den närmare utredning, som torde erfordras för frågans lösning, kunna måhända ytterligare utvägar yppa sig. Slutligen må i detta sammanhang påpekas, att enligt uttalande av nämnde vattenrättsdomare en mera ingående undersökning av ifrågavarande företags bärighet sannolikt skulle utvisa, att företagen väl äro i stånd både att fullgöra den naturliga skyldigheten att ge full kompensation för intrång å allmänna och enskilda intressen och att, såsom fallet är vid motsvarande sjöregleringar enligt vattenlagen, åtminstone i någon mån låta en del av vinsten komma den av företaget berörda bygden till godo.

Vad härefter angår det i motionen mera direkt berörda spörsmålet om införande i vattenlagen av ändrade bestämmelser i syfte att i samband med byggande i vatten taga ökad hänsyn till vissa för den omgivande byg-

den gemensamma intressen, må till en början erinras, att dessa intressen helt naturligt kunna komma i en viss motsatsställning till sådana med vattendragen förbundna offentliga intressen, vilka mera allmänt anknyta till riket i dess helhet. Vidare kunna i fråga om utnyttjande av vattenkraft ekonomiska och ideella krav göra sig gällande mot varandra. I motionen har såsom exempel på behov, vilka särskilt borde tillgodoses, nämnts behovet av allmän elektrifiering samt av kompensation för genom kraftföretag skövlade skönhetsvärden.

Såsom förut framhållits hava de med bygden sammanhängande intressena vunnit visst beaktande i vattenlagen genom bland annat bestämmelser om bygdekraft och regleringsavgifter. Mot sistnämnda bestämmelser sådana dessa för närvarande äro utformade hava i vissa av de till utskottet inkomna yttrandena riktats anmärkningar delvis även ur andra synpunkter än dem motionärerna anlagt.

Beträffande bygdekraftsinstitutet har sålunda bland annat framhållits, att bestämmelserna härom visat sig vara otillfredsställande i flera hänseenden, i det de giva alltför liten ledning vid besvarandet av en mängd uppkommande frågor. Nämnda förhållande har ansetts utgöra bidragande orsak till den ytterst ringa användning, som bygdekraftsinstitutet fått. I detta sammanhang må nämnas att, såvitt känt, endast i ett fall förekommit saklig prövning av ansökning om utbekommande av bygdekraft. Med anledning av de anmärkningar som förekommit har i ett yttrande till och med uppställts den frågan, om överhuvud detta institut bör bibehållas i sin nuvarande utformning eller om icke i stället andra utvägar böra prövas för att bereda möjligheter för befolkningen inom den bygd, varom fråga är i det särskilda fallet, att erhålla kraft för skäliga kostnader.

Vad angår stadgandena om regleringsavgifter hava dessa givit anledning till erinringar såväl beträffande grunden för avgiftsskyldigheten som i fråga om avgifternas storlek och användning. I förstnämnda hänseende har bland annat framhållits, att beloppet av ifrågavarande avgifter icke, såsom skäligt vore, bestämdes i förhållande till båtnaden av det regleringsföretag, som komme i fråga, utan i stället anknutits till ökningen i vattenkraft. På detta sätt undginge de regleringsföretag helt avgiftsplikt, vid vilka båtnaden utgjordes av en lämpligare fördelning till olika perioder av tillgänglig kraft.

Enligt utskottets mening är ett närmare ställningstagande till det komplex av frågor, som i anslutning till det nu sagda framställa sig för besvarande, icke möjligt utan en ingående och allsidig utredning av de här berörda instituten angående bygdekraft och regleringsavgifter. Med hänsyn till vikten av de intressen som komma i fråga samt till arten av de anmärkningar, som riktats mot nu gällande bestämmelser på området, vill utskottet för sin del föreslå, att en dylik utredning snarast kommer till stånd.

I fråga om förhållandet mellan den sist föreslagna utredningen samt den av utskottet ovan förordade översynen av 1939 års krislag må anmärkas, att då betydande regleringsföretag redan utförts med stöd av sistnämnda lag och ytterligare sådana torde vara under utförande eller planeras, det synes vara särskilt angeläget, att de beträffande denna lag ifrågasatta ändringarna skyndsamt genomföras. Med hänsyn härtill torde böra övervägas lämpligheten av att, i den mån så blir möjligt, frågan om revision av 1939 års lag löses utan att resultatet avvaktas av den utredning, som påkallas rörande i vattenlagen intagna bestämmelser i ämnet.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av motionen II: 74, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville

A. låta föranstalta om skyndsam översyn av lagen den 20 oktober 1939 med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda; och

B. låta snarast möjligt verkställa utredning av frågan, huruvida de i vattenlagen upptagna bestämmelserna om bygdekraft och regleringsavgifter kunna anses tillfyllest för det med dem avsedda syftet, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 28 maj 1942.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Norman, Tamm, Wistrand, Olof Carlsson, Sten, Näslund, Söderkvist** och *Verner Andersson**;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herrar *Hage**, *von Seth**, fru *Johansson*, herrar *Larsson* i Östersund, *Witzell**, *Lundgren** och *Hedlund* i Rådomb.

---

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

KAMMARKOLLEGIUM.

*Bilaga A.**Till riksdagens andra lagutskott.*

Genom beslut den 6 februari 1942 har Kungl. Maj:t anbefallt kammarkollegiet att till riksdagens andra lagutskott avgiva yttrande över en vid årets riksdag i andra kammaren väckt motion, nr 74, angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen.

Med anledning härav får kollegiet anföra följande.

Motionen, som närmast föranletts av vissa förhållanden sammanhängande med utbyggandet av Indalsälvens strömfall och regleringen av dess större sjöar för ökning av vattenkrafttillgången, ställer under debatt vissa frågor berörande de i 4 kapitlet vattenlagen förekommande bestämmelserna om bygdekraft samt regleringsavgifter. Motionen utmynnar i en hemställan, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en allsidig utredning av de frågor, vilka berörts i motionen.

Bygdekraft.

Motionärerna anse, att frågan om tillhandahållande av bygdekraft i främsta rummet bör bli föremål för utredning, och synas åsyfta en sådan översyn av bestämmelserna i 4 kap. 4 § vattenlagen, att möjlighet beredes till billigare bygdekraft.

Skyldighet att tillhandahålla bygdekraft åvilar för närvarande omkring nittio vattenkraftanläggningar från Lule älv i norr till Lagan och Helgeån i söder. De förväntningar man vid vattenlagens tillkomst ställde på bygdekraftsinstitutet synas knappast hava infriats. I detta hänseende kan erinras, att ansökan om erhållande av bygdekraft, såsom motionärerna påpekat, hittills gjorts endast i något enstaka fall. Härtill torde finnas flera anledningar. Åtskilliga av de anläggningar, vilka ålagts att på ansökan tillhandahålla bygdekraft, torde sålunda vara belägna inom orter, där behovet av elektrisk kraft efter överenskommelse tillfredsställande tillgodoses antingen från själva anläggningen eller från andra kraftkällor. Där så icke är fallet, torde man få söka en av huvudorsakerna till den uteblivna efterfrågan på bygdekraft i de nuvarande bestämmelserna i 4 kap. 4 § vattenlagen. För att kunna komma i åtnjutande av bygdekraft måste vederbörande sökande tillhöra »bygdekraftsområdet». Enär dettas omfattning icke rättsgiltigt bestämmes förrän i samband med talan enligt 4 kap. 4 § vattenlagen, ligger redan häri ett osäkerhetsmoment ej blott för den, som önskar åtnjuta bygdekraft, utan även för kraftverksägaren. Då anspråket skall väckas i ansökningsmålets form, torde sökanden vara pliktig att förskjuta och slutligen vidkännas vissa kostnader för vattendomstolens behandling av målet (11 kap. 97 §) ävensom gottgöra motparten dennes kostnader (11 kap. 65 §). Sökanden kan icke på förhand veta, till vilka belopp dessa kostnader stiga. Anläggningens ägare är icke skyldig att tillhandahålla bygdekraften tidigare än två år, efter det ansökningsdelgivits honom, en i och för sig lång väntetid för sökanden, som riskerar ytterligare dröjsmål genom målets dragande under högre instans. Sökanden har

ingen möjlighet att förutse det blivande priset på den eventuella bygdekraften enär prisbestämningen skall ske på ett sätt, som i praktiken torde visa sig synnerligen svårillämpligt. Invecklade beräkningar rörande priset torde ofta bli erforderliga, särskilt om bygdekraftsskyldigheten åvilar anläggningen endast beträffande viss eller vissa utbyggnadsetapper. Anläggningens ägare, som förfogar över materialet, har härvid alla fördelar på hand. Den viktigaste av de i bygdekraftspriset ingående faktorerna, kraftanläggningens produktionskostnad, är icke konstant utan kan omprövas vart femte år. Under anförda förhållanden måste en ansökan om erhållande av bygdekraft i allmänhet te sig så riskfylld, att endast en sökande med större ekonomiska resurser kan väntas inlåta sig därpå. I det enda fall, där en sådan ansökan vederligen skett, var sökanden en kommun (Trollhättans stad).

Det torde vara förhastat att av de gångna årens erfarenheter draga slutsatsen, att bygdekraftsinstitutet i sin nuvarande utformning saknat betydelse. Även om någon leverans av bygdekraft icke kommit till stånd, torde redan möjligheten att sådan kunnat påfordras, hava påverkat kraftverksägaren att ställa sig mera förstående för den kringliggande bygdens tillgodoseende med elektrisk kraft till borgerliga behov i rimlig omfattning och till icke oskäligen priser. Emellertid måste den indirekta betydelse, som må kunna tillskrivas rätten att uttaga bygdekraft, anses i hög grad obestämd och oviss. Behov av bygdekraft torde på sina håll ha gjort sig gällande. Hos kollegiets advokatfiskalsämbete ha vid några tillfällen framställts förfrågningar angående möjligheterna och villkoren att utfå bygdekraft, men de därvid erhållna upplysningarna om de med ansökningen förknippade riskerna och kostnaderna ha tydligen icke uppmuntrat till fullföljd av initiativet. Anmärkas må att bygdekraftsinstitutet från kraftproducenternas egen sida icke synes betraktas såsom betydelselöst, enär frågor om bygdekraftsskyldighet och bygdekraftsandel av dem ofta fullföljts till högsta instans. Anläggningarnas ägare torde därvid fästa största vikten vid det osäkerhetstillstånd i fråga om kraftdispositionen, som icke i anspråk tagen bygdekraft innebär och som ej kan elimineras ens genom en allmän elektrifiering av bygden.

För att bygdekraftsinstitutet må bättre kunna fylla sin uppgift synes en omarbetning av de nuvarande bestämmelserna i 4 kap. 4 § vattenlagen ofrånkomlig. Närmare riktlinjer för en sådan ändring torde icke kunna anges utan en allsidig utredning av frågan. Vad ovan anförts torde emellertid lämna en antydning om några av de olägenheter, vilka äro förenade med den nuvarande utformningen av bygdekraftsbestämmelserna. Därutöver torde böra beaktas de vidgade möjligheter till ekonomiskt stöd för bygdekraftens utnyttjande, som yppa sig enligt den av motionärerna i andra ledet av motionen framförda tanken på en revision av gällande bestämmelser om regleringsavgifter.

Regleringsavgifter.

Beträffande de i 4 kap. 14 och 15 §§ vattenlagen upptagna bestämmelserna om regleringsavgifter uttala motionärerna såsom allmänt omdöme, att paragrafernas nuvarande materiella innehåll samt utformning icke ge de möjligheter till kompensation för skador och olägenheter, som äro önskvärda och berättigade, vilket av motionärerna belyses från åtskilliga synpunkter. Motionärerna syfta till en sådan reglering av dessa avgifter, att såväl behovet av en reserv för oförutsedda lokala skador säkerställas som ock att medel komma att stå till förfogande för kompensation i skäligen omfattning av olägenheter av mera allmän natur.

Kollegiets erfarenheter rörande tillämpningen av de nuvarande bestämmelserna om regleringsavgifter bestyrka — delvis ur andra synpunkter än dem motionärerna anlagt — behovet av en revision av ifrågasvarande bestämmelser.

Vad först beträffar grunderna för avgiftsskyldigheten ha de nuvarande bestämmelserna i vissa hänseenden visat sig mindre tillfredsställande.

För att avgiftsskyldighet skall inträda fordras enligt 14 § första stycket, att vattenkraften i det eller de strömfall, för vilkas räkning regleringen utföres, ökas med i medeltal 500 turbinhästkrafter. Denna bestämmelse tar endast sikte på det överskottsvatten, som före regleringen icke kunnat nyttiggöras vid de av företaget berörda strömfällen men som genom regleringen kommer dessa till godo i form av ökning av den totala vattenkrafttillgången. En väsentlig del av nyttan av en vattenreglering ligger emellertid däri, att flöden, som förut kunnat tillgodogöras endast under en del av året, genom regleringen utjämnas under hela eller större delen av året och därmed kunna ekonomiskt nyttiggöras eller bättre nyttiggöras än förut, med andra ord att sekunda kraft omvandlas till prima kraft. Ju högre utbyggnadsgraden är vid de av regleringen berörda strömfällen, desto större del av båtnaden faller på en ökning av den uttagbara kraftens värde genom dess omvandling från sekunda kraft till prima kraft. Till en sådan båtnad av regleringen kan emellertid enligt de nuvarande bestämmelserna om regleringsavgifter hänsyn icke tagas. Såsom exempel må anföras Bolmens reglering, där enligt vattendomstolens nyligen meddelade dom fyra av de största kraftanläggningarna, representerande ungefär 46 procent av företagens båtnad, blevo fria från regleringsavgifter, enär de voro utbyggda för tillgodogörande av så stora vattenmängder, att regleringen icke kunde beräknas medföra någon ökning av den i strömfällen redan i medeltal uttagbara vattenkraften; vidare Dellensjöarnas reglering, där den tidigare höga utbyggnadsgraden vid de av regleringen berörda strömfällen medförde, att företaget i sin helhet undgick avgiftsskyldighet. Något sakligt skäl att icke anknyta regleringsavgifterna till båtnaden av regleringen, oavsett om denna består i en ökning i medeltal av den uttagbara vattenkraften eller i ökad tillgång på prima kraft, torde ej finnas. En ändring synes jämväl kunna ifrågasättas beträffande korttidsregleringar (dygns- och veckoregleringar), vilka för närvarande gå fria från regleringsavgifter, då de icke medföra ökning i medeltal av uttagbar vattenkraft, men vilka till sina verkningar stundom torde vara jämförbara med årsregleringar. I detta sammanhang torde vidare böra uppmärksammas de s. k. profilregleringarna. Då dessa senare icke betraktas som egentliga vattenregleringar, utdömas icke regleringsavgifter, ehuru de kunna på ett ganska ingripande sätt beröra stora sjömagasin (exempelvis Gesunden i Jämtland).

Enligt 14 § första stycket skall vidare den ökning i vattenkraften, som utgör grund för avgiftsskyldigheten, avse det eller de strömfall, för vilkas räkning regleringen utföres. Vederbörande departementschef har under förarbetena till yattenlagen (N. J. A. 1919 II sid 247) uttalat, att vid en tvångsreglering härvid komme i beaktande samtliga de till regleringssamfälligheten hörande strömfällen. Vore det fråga om ett företag utan tvångsdelaktighet, skulle däremot hänsyn tagas allenast till båtnaden för de strömfall, vilkas ägare varit sökande till eller eljest frivilligt anslutit sig till företaget. Denna olikhet vore, enligt departementschefen, visserligen ur praktisk synpunkt mindre tillfredsställande men syntes, ej minst av formella skäl, vara ofrånkomlig. Enligt kollegiets mening bör frågan om avgiftsskyldighet beträffande

regleringsföretag utan tvångsdelaktighet tagas under omprövning. Det synes icke vara lämpligt, att avgiftsskyldigheten i detta fall göres beroende av företags omfattning vid regleringsmålets avgörande. Om exempelvis ansökan göres av strömfallsägare allenast i den utsträckning att avgiftsskyldighet icke omedelbart inträder eller inträder för t. ex. blott ett av de sökanden tillhöriga två eller flera kraftverken i vattendraget, så synas, efter det målet slutligen avgjorts, nuvarande bestämmelser icke möjliggöra ett framtida åläggande av avgiftsskyldighet.

Vissa av de av motionärerna berörda frågorna avse de nuvarande avgifternas storlek och användning.

Förarbetena till vattenlagen visa, att två huvudsynpunkter varit bestämmande för införandet av regleringsavgifter. Dels har man ansett att större vattenregleringar medförde risk för kränkning av sådana intressen, som svårigen låte sig uppskattas enligt vanliga skadeståndsregler men för vilka kompensation borde utgå, dels har ansetts att den ort, som utsattes för de skadliga verkningarna av ett större vattenregleringsföretag, borde tillförsäkras skälig andel av regleringsvinsten såsom vederlag för den förmån lagen tillerkände företaget genom tvångsrätt till regleringsbassängen. Skillnaden mellan dessa båda synpunkter har kommit till uttryck i 15 §, vilken tillerkänner skadeståndsintressena förhandsrätt till regleringsavgifterna i förhållande till de allmänna ortsintressena, samt i kungörelsen den 11 juni 1920 (nr 280) angående indrivningen och användningen av vissa enligt vattenlagen utgående avgifter, vilken kungörelse (§§ 7—11) föreskriver olika förfaringssätt i de båda fallen för prövning av anspråk på bidrag eller gottgörelse av avgiftsmedel.

Enligt 14 § skola regleringsavgifterna fastställas särskilt för varje strömfall, även för outbyggda, och bestämmas till minst 10 öre och högst 3 kronor för varje turbinhästkraft, varmed den genom regleringen uttagbara vattenkraften i strömfallet i medeltal blivit ökad. Vid beloppets bestämmande skall hänsyn tagas till vissa i paragrafens tredje stycke angivna omständigheter, bland annat företagens ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall.

Erfarenheten har visat, att regleringsavgifterna inom den angivna latituden i allmänhet fastställts till låga belopp. Anledningen torde måhända delvis vara att söka däri att, då avgifterna efter förloppet av en tjugårsperiod kunna höjas, domstolarna ställt sig avvaktande till dess erfarenhet vunnits om behovet av medel för hithörande ändamål. Endast i något enstaka fall ha belopp upp till 2 kronor för turbinhästkraft utdömts. I regel ha fastställts lägre belopp, ofta under en krona. Följden har blivit, att de vid olika regleringsföretag utdömda regleringsavgifterna i allmänhet representera en mycket obetydlig del av regleringsvinsten. Såsom exempel må nämnas Vänerns reglering med en beräknad regleringsvinst av 11,8 millioner kronor och årliga regleringsavgifter å 9.809 kronor samt Bolmens reglering med en regleringsvinst av omkring 4 millioner kronor och årliga regleringsavgifter å 1.130 kronor. De jämförelsevis låga summorna torde i sin tur lett till ringa intresse för deras utnyttjande. Man torde icke undgå intrycket, att de hittills utdömda avgifterna ligga på för lågt plan och skulle kunna icke oväsentligt ökas, varvid eventuellt en förhöjning av lagens nuvarande maximum må komma i fråga.

I detta sammanhang bör beröras det av motionärerna uppmärksammade förhållandet, att i vissa utslag rörande vattenregleringar stadgats lägre avgifter för vid tiden för utslaget outbyggda än för då utbyggda strömfall samt att

under löpande avgiftsperiod om 20 år de lägre avgifterna utginge för de förstnämnda fallen sedan de blivit utbyggda. Utdömandet av lägre avgift för outbyggda strömfall torde ha föranletts av ovanberörda bestämmelse, att vid avgiftens bestämmande hänsyn jämväl skall tagas till regleringsföretagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Det kan ifrågasättas, om en sådan ordning är tillfredsställande. Skyldighet att betala avgift för outbyggt strömfall inträder icke förrän strömfallet blivit så bebyggt, att regleringsvinsten kan tillgodogöras. Det torde ha varit andra ekonomiska förhållanden som vid lagens tillkomst avsetts, såsom strömfallets byggvärdighet, avstånd från regleringsbassängen m. m. I varje fall synes ett förtydligande på denna punkt vara önskvärt. Det synes kunna övervägas, huruvida icke beträffande outbyggda strömfall endast avgiftsskyldigheten i princip bör fastställas i regleringsmålet samt avgiftens belopp prövas först i mål om strömfallets bebyggande, då man har bättre möjligheter att bedöma de på avgiftens storlek inverkan faktorerna.

Beträffande användningen av regleringsavgifterna åsyfta motionärerna sådan ändring av bestämmelserna i 15 §, att de allmänna ordsintressena jämföras med skadeståndsintressena i fråga om rätt till bidrag eller gottgörelse. I detta sammanhang framföra motionärerna tanken på en sådan utsträckning av användningsområdet för avgifterna, att dessa skulle få tagas i anspråk för kompensation av mera allmän art eller till gagn för hela den bygd som beröres av det reglerade vattendraget i dess helhet.

Ett närmare ställningstagande till de vittgående reformförslag, motionärerna framlagt ifråga om regleringsavgifterna, torde förutsätta en allsidig utredning av hela detta institut. Kollegiet finner en sådan utredning välmotiverad med hänsyn till de anmärkningar, vartill de nuvarande bestämmelserna om regleringsavgifter givit anledning, såväl beträffande grunden för avgiftsskyldigheten som avgifternas storlek och användning. Vid en utredning torde böra beaktas jämväl de administrativa bestämmelser rörande avgifternas användning, som intagits i ovan omnämnda kungörelse den 11 juni 1920 och vilka förefalla innebära en alltför lång omgång med prövningen av anspråk på bidrag eller gottgörelse av avgiftsmedel. Prövningens förläggande till två helt skilda instanser synes särskilt ha verkat mindre lyckligt.

I detta utlåtande ha, utom undertecknade, deltagit kammarråden Schalling och Grönvall samt t. f. kammarråden Gavelius och Åberg. Vid ärendets förredragning ha närvarit förste advokatfiskalen Wickbom och andre advokatfiskalen Adelborg.

Stockholm den 30 mars 1942.

LENNART BERGLÖF.

H. SKOTTE.

KUNGL. VATTENFALLSSTYRELSEN.

Bilaga B.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Kungl. Maj:t har genom resolution den 6 februari 1942 anbefallt Vattenfallsstyrelsen att avgiva och till Riksdagens Andra Lagutskott överlämna yttrande över en vid årets riksdag i Andra Kammaren väckt motion, nr 74, angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen. De delar av vattenlagen, däri motionärerna önska ändring, äro 4 kap. 4 § samt 14 och 15 §§.

Det förstnämnda lagrummet avser tillhandahållande av bygdekraft. Motionärerna framhålla, att ansökan om bygdekraft förekommit endast i något enstaka fall, oaktat sådan i flera fall blivit utdömd. Anledningen härtill finna motionärerna ligga i, att elektrifieringskostnaden för bygden, särskilt i glest befolkade trakter, ställer sig för dyr.

Enligt nu gällande vattenlag *skall* domstolen vid byggnadslov för vattenkraftanläggningar över 500 turbinhästkrafter eller tillbyggnader om minst 300 hästkrafter till äldre anläggningar lämna föreskrift om reserverande av kraft för bygdens behov, högst 1/10 av maskineffekten. Sådana föreskrifter hava också säkerligen i alla dylika fall lämnats. Att begäran enligt 4 kap. 4 § vattenlagen om utbekommande av bygdekraft så sällan framställts, kan hava flera orsaker, men i övertvägande antalet fall är orsaken att söka i att bygden redan blivit elektrifierad. Motionärernas påstående, att utbekommandet av bygdekraft skulle förhindrats genom att detta *i regel* ställer sig för dyrt för mottagaren, som ensam måste svara för erforderliga ledningar eller i varje fall för delar av sådana, är sålunda oriktigt. Det är endast för glest befolkade bygder, som ledningsfrågan kunnat spela en sådan roll. I dylika fall hade icke hindret kunnat undanröjas genom vad som i 4 kap. 4 § avsetts med bygdekraftsinstitutet. Detta har tillkommit för att trygga bygdens tillgång på kraft från inom bygden beläget vattenfall, men utan förpliktelse för kraftverksägaren att bekosta ledningar. För byggande av ledningsnät inom glest befolkade områden hava statsmakterna på senare år sökt i annan ordning träda hjälpsamtill. Denna form för hjälp med ledningarnas bekostande synes Vattenfallsstyrelsen vara den mest ändamålsenliga och riktiga. Motionärernas avsikt synes nu vara, att kostnaderna för dylika, för bygdekraftens fördelning inom glesbebyggda områden erforderliga, relativt förlustbringande ledningar genom lagändring i 4 kap. 4 § skola överflyttas på kraftverksägaren. Denna tanke strider mot den i vattenlagen uttryckta grundsatsen, att kraftverksägaren skall hava icke endast sina kostnader täckta utan även en skälig vinst av bygdekraften. Den vid sådan distribution uppkommande förlusten skulle därjämte drabba kraftföretagen ytterst ojämnt. Exempelvis skulle en stor kraftstation i en trakt, som redan är väl elektrifierad, icke betungas med några uppoffringar för bygdeelektrifiering, medan en mindre kraftstation i en oelektrifierad bygd kunde drabbas av väsentliga förluster.

Lagens bestämmelser om tilldelande av bygdekraft äro skrivna med tanke på närmast ett helt nybyggt vattenfall i en bygd, vars elektrifiering ännu högst ofullständigt ordnats. Gäller det åter att utfå bygdekraft från en till-

byggnad till ett äldre kraftverk — som alltså till sina tidigare byggda delar ej är underkastat bygdekraftsskyldighet — eller från ett komplex av med varandra förbundna stationer, verka lagbestämmelserna i § 4 föga genomtänkta och medföra vid sin tillämpning betydande svårigheter. Så var förhållandet vid det enda kända fall, då frågan om utbekommande av bygdekraft varit föremål för domstols bedömning, nämligen vid Trollhätte kraftverk. De besvär och kostnader, som detta mål förorsakade både domstol och parter, stodo ej i rimlig proportion till frågans betydelse.

I andra rummet önska motionärerna ändring i 14 och 15 §§ i 4 kap. på det sätt, att regleringsavgifterna ersättas av en på väsentligt högre avgifter grundad accis, att tagas i anspråk för ungefär samma ändamål som regleringsavgifterna. Motionen är i huvudsak grundad på en underdånig framställning från Länsstyrelsen i Jämtlands län, som icke talar om accis, men väl om höjning av regleringsavgifterna och deras nyprövning inom kortare tidsperioder än 20 år. I båda fallen torde dock åsyftas detsamma, nämligen skapandet av nya skattekällor för bygden eller länet.

Vattenlagen har nu varit i kraft sedan den 1 januari 1919. Sedan dess hava icke oväsentliga belopp influtit i regleringsavgifter, som till en del hava fonderats. Vattenfallsstyrelsen har erhållit uppgift om de belopp, som intill den 30 juni 1941 inbetalts i regleringsavgifter och som av dessa medel för skilda ändamål utbetalts. En sammanställning av dessa belopp och den då återstående behållningen visar följande siffror.

	Inbetalt + räntor	Utgifter	Behållning 30/6 1941
Östergötlands län	70.026: 41	15.500: —	54.526: 41
Jönköping län	69.214: 38	13.510: 50	55.703: 88
Kopparbergs län	121.465: 44	32.487: 20	88.978: 24
Västernorrlands län	39.314: 86	18.866: 93	20.447: 93
Norrbottnens län	352.151: 23	236.851: 93	115.299: 30
	S:a Kr. 652.172: 32	317.216: 56	334.955: 76

Vid studiet av denna tabell bör man hålla i minne, att avgifterna från de flesta större regleringarna ännu ej börjat inflyta. Det råder intet tvivel därom, att med den tillämpning, lagens bestämmelser vunnit, de avgifter, som komma att inflyta, bliva mycket betydande. Man torde gott kunna räkna med en mångdubbling av dessa årligen inflytande avgifter inom en närliggande framtid.

Vattenfallsstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om, att denna fråga varit föremål för riksdagsrevisorernas uppmärksamhet, nämligen i deras berättelse till 1938 års riksdag (§ 50). Revisorerna ifrågasatte lämpligheten att under en lång följd av år fondera regleringsavgifterna på sätt som skett i de flesta fall. Då medlen fonderas för att i en obestämd framtid användas för ett icke närmare angivet ändamål, komma avgifterna lätt att för de avgiftspliktiga företagen framstå som en onödig pålaga. Revisorerna framhöllo förden skull, att det vore angeläget med en utredning, huru de fonderade medlen lämpligen kunde nyttiggöras. Det var sålunda redan då uppenbart, att de nu gällande bestämmelserna komma att leda till en bildning av betydande fonder.

Regleringsavgifterna skola enligt 4 kap. 15 § i första hand användas till

förebyggande av eller gottgörelse för skador genom regleringen, vilka ej blivit genom Vattendomstolens utslag gottgjorda. Avgifterna för Suorvaregleringen hava exempelvis enligt Vattendomstolens uttryckliga hänvisning använts till avhjälpande av skador och intrång för lapparna, vilka ej personligen tillerkänts några skadestånd. Detta är anledningen till, att regleringsavgifterna för Norrbottens län äro så betydande och jämväl till stor utsträckning blivit tagna i anspråk.

Motionärerna framhålla vidare, att regleringsavgifterna i anledning av en sjöreglering för ett outbyggt vattenfall fastställas för hela 20-årsperioden, även om vattenfallet utbygges under perioden. Då regleringsavgifterna för outbyggda fall utmätas lägre än för utbyggda, kommer trots fallets utbyggnad fortfarande även under återstoden av 20-årsperioden endast den lägre avgiften att belasta anläggningen. Motionärerna lämna härvid utan avseende, dels att regleringsavgift får erläggas även under den del av 20-årsperioden, under vilken fallet var outbyggt, dels att sådan avgift får erläggas även för fall, som förbliva outbyggda under hela 20-årsperioden; detta under förutsättning att fallets ägare är medsökande till regleringen. Det förefaller, som om lagen mindre åsyftat, att alla vattenfall skola belastas med regleringsavgifter så likformigt som möjligt, än att regleringsavgifter skola uttagas i den omfattning, att medel till förebyggande eller reglering av framtida skador skola vara tillgängliga, då de erfordras. Givet är, att en avkortning av den nu till 20 år fastställda regleringsperioden kan medgiva en likformigare fördelning av dessa avgifter, men en sådan medför en icke önskvärd ökning i arbetsbördan för Vattendomstolen och kraftindustriens män.

I andra hand få enligt vattenlagen avgifterna — väl att märka, om de förslå — användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, och bland de uppräknade ändamålen finns även beredande av tillgång till elektrisk kraft för befolkningens behov. Det må i detta sammanhang anmärkas, att man av praktiska skäl icke kan undvika att utmäta regleringsavgifterna med en betydande säkerhetsmarginal. Det är ogörligt att från början avväga regleringsavgifterna så, att de å ena sidan helt täcka ersättningarna för de skador och olägenheter, som senare eventuellt komma att framträda, och å andra sidan ej väsentligt överstiga dessa belopp. Lagen har då valt den utvägen att medgiva, att eventuellt överskott skulle få användas till bygdens fromma på annat sätt, men detta är något helt annat än motionärernas påstående, nämligen att lagen i princip erkänner det berättigade i tillgodoseendet av dylika ändamål med regleringsavgifter.

Med hänsyn till den marginal, med vilken regleringsavgifterna måste utmätas, bliva medel i betydande utsträckning tillgängliga för det ändamål, som lagen i 4 kap. 15 § nämner såsom ändamål i andra hand. Dessa medel räcka för täckande av omfattande behov, om man blott giver »den bygd, som beröres av företaget», en rimlig utsträckning. Motionärerna antyda, att det ej råder full klarhet, om med bygden menas enbart bygden kring den reglerade sjön, eller om avgifterna kunna utnyttjas i vidare omfattning. Begreppet »bygd» får enligt Vattenfallsstyrelsens mening ej fattas alltför vidsträckt. Det är ej i enlighet med lagens föreskrift, att man till bygden skulle hänföra någon del av länet, som ligger utanför det vattenområde, som påverkas av regleringen. Sälunda böra regleringsavgifter, som tillkommit på grund av regleringar inom Kallsjögruppen, icke kunna användas till främjande av allmänna ändamål inom exempelvis Åreälvens, Långans eller Hårkans vattenområden. Den bygd, som skall främjas genom regleringsavgifterna, bör na-

turligtvis hava ett intimt samband med den sjö, som regleras, så att icke avgifterna från Kallsjögruppen användas t. ex. för elektrifieringsåtgärder i Storsjöbygden.

Om man i trots av den mening, som den nu gällande lagen företräder, skulle vidtaga en höjning av regleringsavgifterna för att främja allmänna intressen eller ersätta dessa avgifter med en respektive län tillfallande, väsentligt högre accis, bör man betänka, att bygden redan åtnjuter stora fördelar genom de avsevärda medel, som i form av arbetsförtjänster vid kraftverkens tillkomst, drift och underhåll ävensom skatter tillföras bygden. Det är Vattenfallsstyrelsen bekant, att dessa synpunkter närmare utvecklas i det ytt-
rande över motionen, som avgives av Svenska Vattenkraftföreningen.

De allmänna motiv, som motionärerna inledningsvis anfört för ökning av avgifterna, äro enligt Vattenfallsstyrelsens mening mindre lyckligt valda. Föreställningen, att regleringarna inom Indalsälvens flodområde skulle verka skadliga för turistattraktionerna, är säkerligen oriktig. Överdrivna äro även farhågorna, att vintervägarna över isarna skulle i någon nämnvärd grad påverkas av regleringarna; i vissa fall komma tvärtom kommunikationsmöjligheterna över isarna att avsevärt förbättras, och, i den mån de bliva försämrade, gives genom Vattendomstolen ersättning för intrång och besvär vid målets slutliga avgörande. Även om fisket på sina håll skulle gå helt förlorat, för vilket då ersättning till den enskilde fiskerättsinnehavaren lämnas, kan likväl fisket för det reglerade sjö- och flodsystemet i dess helhet giva i stort sett oförändrat resultat. Erfarenheterna från Suorvaregleringen i Lule älv, som varit i gång i 15 år, giva icke fog för annat påstående. Utöver ersättningar till enskilda för skada och intrång i fisket skola kraftföretagen därjämte dels erlagga fiskeavgifter till främjande av fisket inom landet, dels vanligen i stor omfattning bekosta anläggandet och driften av fiskodlingsanstalter till fromma för fisket i orten. Det samarbete, som genom dessa anstalter kommit till stånd mellan kraftverksintresset och fiskeintresset, har ofta varit givande och har såsom en positiv åtgärd till näringslivets förbättrande i allmänhet beredvilligt understötts av kraftverksintresset.

Vid övertvägande av eventuella höjningar i regleringsavgifterna torde vara skäl att framgå med varsamhet, ty en ökning av kraftverkens omkostnader leder ofrånkomligen till en höjning av kraftpriset. Sedan de billigast utbyggbara och bäst belägna vattenfallen tagits i anspråk, bliva kraftanläggningarna allt dyrare att bygga och kräva allt längre och dyrbarare överföringsledningar för kraftens tillgodogörande. De anläggningar, som just nu utföras, bliva på grund av den allmänna fördyringen mycket svåra att nöjaktigt för-
ränta. Statsmakterna söka å andra sidan under nu föreliggande tidsförhållanden att få till stånd anläggningar för tillverkning av vissa för landet behövliga förnödenheter, vilka i flera fall kräva stora energimängder till särskilt lågt pris. Dessa anläggningar, som taga i anspråk betydande kapital, äro avsedda att även i framtiden bestå, men en nödvändig förutsättning härför är bibehållandet av det låga kraftpriset. En höjning av kraftkostnaden genom belastningar av det ifrågasatta slaget kan äventyra framgången av dessa strävanden.

Inför de högljudda och enligt Vattenfallsstyrelsens mening överdrivna klagomål, som framställts i anledning av pågående eller planerade regleringar i Jämtland, kan det vara skäl erinra sig, att i Dalälvens flodsystem genomförts betydande regleringar, utan att sådana skador och olägenheter, som motionärerna åberopat, efteråt kunnat påvisas.

Motionärerna hava påyrkat en allsidig utredning av de av dem berörda frågorna. Det synes Vattenfallsstyrelsen, som om tidpunkten just nu, då särskilt kraftförsörjningens ledande män äro överhopade med annat och för landet livsviktigt arbete, såtillvida är mindre lämplig för igångsättande av en utredning om och ett eventuellt omarbetande av 4 kap. vattenlagen, varmed bör kunna anstå, tills lugnare tider inträtt.

Stockholm den 13 mars 1942.

KUNGL. VATTENFALLSSTYRELSEN

W. BORGQUIST.

FR. MALM.

Bilaga C.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Av Kungl. Maj:t anbefalld att avgiva yttrande över en vid årets riksdag i andra kammaren väckt motion, nr 74, angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen, får undertecknad, vattenrättsdomare vid Norrbygdens vattendomstol, anföra följande.

De under senare år i Jämtland genomförda sjöregleringsföretag, varom här närmast är fråga, hava till större delen kommit till utförande med stöd av lagen den 20 oktober 1939 med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering. Endast beträffande sjön Torrön i Kalls socken har 1935 och 1940 meddelats tillstånd till reglering enligt vattenlagen.

1939 års lag, som tillkommit för att bemästra av kriget föranledda krisförhållanden, ålägger den bygd, som beröres av tillfälliga vattenregleringar, uppoffringar i flera hänseenden. På grund av bestämmelser i 1939 års lag gälla icke vid tillfälliga vattenregleringar åtskilliga stadganden i vattenlagen, som avse att bereda kompensation för intrång å allmänna intressen, t. ex. bestämmelser om fiskeavgift, regleringsavgifter och bygdekraft. Vid företag, som utföras enligt vattenlagen, uppskattas skada i regel på förhand och den skadelidande erhåller i allmänhet ersättning innan han utsättes för intrång. Vid de tillfälliga vattenregleringar, som hitintills genomförts i Jämtland, ha tillstånd till regleringarna lämnats mycket snabbt, medan ersättningsfrågorna i regel uppskjutits. Det har visat sig, att uppskoven med prövningen av ersättningsfrågorna tendera att bliva långvariga, och det förefaller för närvarande ovisst, om den vanliga uppskovstiden kommer att understiga tre år. Uppenbart är att ett så avsevärt dröjsmål åtminstone i en del fall medför avsevärda olägenheter för sakägare, även om därigenom deras utkomst ej direkt äventyras. Enär det sålunda enligt 1939 års lag är vida sämre sörjt för kompensation åt allmänna och enskilda intressen än enligt vattenlagen, är det naturligt att erfarenheterna av tillämpningen av 1939 års lag på sina håll framkallat en viss oro.

Denna oro är än mer förklarlig, om man betänker, att befolkningen i Norrland icke saknar erfarenhet av att ökat utnyttjande av naturtillgångar och industriella företag kunna för den därav berörda bygden medföra icke endast

fördelar utan även olägenheter, att olägenheterna stundom icke varit förutsedda och att i sådana fall svårigheter mött anspråk å ersättning. Såsom exempel å vad här avses kan nämnas inverkan å fiske genom dammbyggnader och vattenföreningar samt markskador genom dämning för flottningens behov. (Närmare om sistnämnda skador, se uppsats i Svensk Juristtidning, 1937 sid. 148). Troligen har man dock i Jämtland haft mindre erfarenhet av dylika olägenheter än i andra kanske mera utsatta områden. Onekligen är det med hänsyn till vad här berörts icke lyckligt att — såsom nu är fallet i Jämtland — synnerligen omfattande regleringsföretag genomföras med stöd allenast av en krislag, som låter de skadelidandes intressen komma i efterhand. Kristidens hårda tvång nödvändiggör förvisso att utnyttjandet av vattenkraften för närvarande i hög grad främjas. Detta viktiga riksintresse synes emellertid väl kunna tillgodoses även om de skadelidandes intressen tillgodoses bättre än som skett i 1939 års lag. Som den föreliggande motionen uppenbarligen är föranledd av erfarenheter från tillämpningen av 1939 års lag, synes anledning föreligga att undersöka eventuella brister i denna lag.

I de till vattendomstolen från vederbörande sökandeparter inkomna ansökningarna om tillfälliga vattenregleringar har man vanligen varit anmärkningsvärt förbehållsam, då det gällt att lämna uppgifter om nyttan av företagen. Det torde emellertid vara riktigt, såsom i motionen anföres, att genom de redan genomförda sjöregleringarna i Jämtland utvunnits mycket stora värden för jämförelsevis ringa kostnader. Det är sannolikt, att en mera ingående undersökning av dessa företags bärighet skulle utvisa att företagen väl äro i stånd både att fullgöra den naturliga skyldigheten att ge full kompensation för intrång å allmänna och enskilda intressen och att, såsom fallet är vid motsvarande sjöregleringar enligt vattenlagen, åtminstone i någon mån låta en del av vinsten komma den av företaget berörda bygden till godo. Åtminstone för den händelse 1939 års lag skulle komma att gälla under många år framåt och regleringsintressenterna få tillfälle att förnya enligt denna lag meddelade regleringstillstånd, synes det vara rimligt att lämpligt avpassade regleringsavgifter och fiskeavgifter kunde utdömas jämväl vid de tillfälliga sjöregleringarna.

I ansökningsmål åligger det i regel sökanden att i första hand svara för att all erforderlig utredning förebringas. Svårigheterna att någorlunda snabbt erhålla utredning i ersättningsfrågorna i de vid vattendomstolen handlagda målen om tillfälliga regleringar sammanhånga — vad Jämtland beträffar — bl. a. därmed att markskadorna avse mycket vidsträckta områden, att markundersökningar måste ske under den begränsade tid marken är bar, att brist råder å arbetskraft, som är kvalificerad att utföra erforderliga undersökningar, samt att sökandena — för undvikande av dubbelutredningar — äro angelägna att få på en gång utföra all den utredning som är behöfvig icke endast för de närmast aktuella tillfälliga regleringarna utan även för definitiva regleringar, avsedda att avlösa de tillfälliga. Särskilt i den mån förhållandena ur kraftförsörjningens synpunkt äro kritiska torde sökandeparterna, förklarligt nog, mera inrikta krafterna på att förskaffa sig ytterligare regleringstillstånd än att ägna uppmärksamhet åt ersättningsfrågorna i anledning av redan givna tillstånd.

För att skadelidande snabbare skola få kompensation för sina skador böra bestämmelser snarast införas i 1939 års lag, varigenom vattendomstolen uttryckligen ges befogenhet att provisoriskt ordna ersättningsfrågor, som icke utan olägenhet kunna tills vidare uppskjutas. Detta bör ske genom att lämp-

ligt tilltagna ersättningar, i engångsbelopp eller periodiska avgifter, utdömas att utgå i avräkning på den ersättning, som slutligen kan bli den skadelidande tillerkänd i målet. Ett sådant beslut bör få gå i verkställighet utan hinder av att det ej äger laga kraft. Som en ersättningstagare bör vara oförhindrad att förbruka sålunda utdömd ersättning, bör stadgas att han icke har återbetalningsskyldighet, om han i förväg fått uppbära högre ersättning än han slutligen blir tillerkänd.

I 1939 års lag finnas inga föreskrifter som vattendomstolen kan använda för att på lämpligt sätt vid behov påskynda den utredning, sökandeparter ha att förebringa. Att göra tillståndet att utöva en tillfällig reglering beroende av att sökanden fullgör vad på honom ankommer i utredningsavseende torde vara att gå för långt. Att använda böter och viten såsom påtryckningsmedel i detta avseende synes icke böra ifrågakomma. Utvägen att provisoriskt utdöma skadeersättningar på sätt här antytts skulle ge domstolen möjlighet att motverka dröjsmål med framläggande av skadeutredningar. Möjligheten att överklaga beslut om provisoriskt bestämda ersättningar bör inskränkas. Behovet av rätt att överklaga sådana beslut minskas redan därav att dylika ersättningar böra avräknas å slutligt bestämd ersättning. Sökanden bör icke hava möjlighet att genom överklagande utverka sig ytterligare anstånd med utrednings förebringande. På grund härav föreslås, att sökandens rätt att överklaga beslut om provisoriskt bestämd ersättning begränsas så att sökanden ej må i högre instans förebringa nya skäl eller ny bevisning. I den mån sökanden — efter det vattendomstolen bestämt om ersättning provisoriskt — önskar förebringa ny utredning i syfte att åvägabringa nedsättning i de provisoriskt bestämda beloppen, bör denna utredning framläggas vid vattendomstolen, som bör kunna efter behov ändra sina beslut om ersättning av detta slag.

Bestämmelserna i 4 kap. 14 och 15 §§ vattenlagen om regleringsavgifter äro i första hand avsedda att reservera medel för gottgörande av sådana skador, som ej blivit ersatta, oaktat möjlighet finnes att jämlikt 2 kap. 24 § vattenlagen få ersättning för oförutsedda skador. Sannolikt torde oförutsedda skador — i den mån sådana förekomma — i allmänhet bli reglerade i den ordning som stadgas i 2 kap. 24 § vattenlagen. Det förefaller därför antagligt, att regleringsavgifterna huvudsakligen komma att användas till fördel för den bygd som beröres av företaget på sätt anges i 4 kap. 15 § sista punkten vattenlagen. Den omständigheten att regleringsavgifterna i första hand avsetts för att motverka oförutsedda olägenheter inverkar onekligen därhän att en jämförelsevis lång tid kommer att förflyta, innan dessa medel kunna tillgodoföras bygden. Vid den tid då medlens användning till bygdens bästa blir aktuell, kan det emellertid vara en fördel att ett större kapital på en gång står till förfogande.

I målen om Torröns regleringar har av vattendomstolen genom utslag 1935 och 1940 utdömts årliga regleringsavgifter om tillhoppa 13.764 kr., motsvarande efter fyra procents räntefot ett kapitalbelopp av 344.100 kr. Med hänsyn till den glesa bebyggelsen i den bygd, som beröres av dessa regleringar, förefaller det som om detta belopp väl borde räcka till för de ändamål, för vilka det är avsett. I 1935 års utslag beräknades regleringsavgifterna för varje vunnen turbinhästkraft för utbyggda strömfall efter i huvudsak 50 öre och för outhbyggda strömfall i ett fall, där utbyggnad antogs vara nära förestående, efter 40 öre och i övriga fall efter 15 öre. I 1940 års utslag utdömdes avgifter för utbyggda strömfall efter (i huvudsak) 50 öre per turbinhästkraft

och för outbyggda strömfall i ett fall, där utbyggnad beräknades vara nära förestående, efter 30 öre och i övriga fall efter 15 öre.

Vid bestämmandet av regleringsavgifternas storlek läser domstolen bl. a. hava att tillse att det belopp, vartill regleringsavgifterna sammanlagt uppgå, kan anses skäligt med hänsyn till de ändamål, för vilka avgifterna må användas. Man kan därför icke utan vidare taga för avgjort att vid ny prövning av avgifternas storlek dessas sammanlagda belopp kommer att ökas i anledning av att vid tiden för den nya prövningen en del förut icke utbyggda strömfall blivit utbyggda. Det är ej uteslutet, att den nya prövningen av avgifternas storlek allenast resulterar däri, att det förut utgående sammanlagda beloppet fördelas annorlunda mellan strömfällen. Det mycket summariska sätt, som enligt vattenlagen skall tillämpas vid regleringsavgifternas bestämmande för perioder om 20 år, kan — såsom i motionen påpekats — stundom föra med sig att strömfall, som bebyggas under den löpande perioden, få lindrigare avgifter än de strömfall, som voro utbyggda vid periodens början. Detta förhållande torde man ingalunda ha förbisett vid vattenlagens tillkomst. Därest bestämmelserna om regleringsavgifter ändras så att — i en situation som den nyssnämnda — högre regleringsavgifter komma att tillämpas på ett under löpande period utbyggt strömfall så snart utbyggnaden är färdig, medför detta obestriddligen en ökning av regleringsavgifterna som i och för sig ingalunda ä oväsentlig. Det synes dock knappast kunna göras gällande att vad som förekommit i samband med vattendomstolens prövning av regleringsavgifterna för Torröns reglering motiverar någon lagändring av hänsyn till motstående intressen och bygdeintresset.

Den möjlighet att tillgodose behovet av en reserv för oförutsedda skador och av kompensation för olägenheter av mera allmän natur, som nu gällande vattenlag erbjuder, torde i själva verket vara mycket god. Att denna möjlighet genom lagändringar kan göras än bättre är självklart.

Den som erhåller bygdekraft enligt 4 kap. vattenlagen har icke i princip annan ställning än vilken annan kraftkonsument som helst som tager kraft direkt från ett kraftverk. Den som åtnjuter bygdekraft är dock enligt vattenlagen tillförsäkrad förmånen att vid kraftverket få kraften till ett lågt pris. Om ledningskostnaderna utgöra hinder för en Orts elektrifiering kunna därför bestämmelserna om bygdekraft icke undanröja detta hinder. Däremot står i fråga om den bygd, som beröres av en sjöreglering, den möjligheten öppen, att regleringsavgifter kunna användas såsom bidrag till kostnaderna för ledningar.

De mål angående bygdekraft, som handlagts vid Norrbygdens vattendomstol, ha merendels avsett bestämmande av storleken av den kraftmängd, som kraftverk enligt 4 kap. 1 § vattenlagen har skyldighet att tillhandahålla såsom bygdekraft. Endast något enstaka mål om uttagande av bygdekraft enligt 4 § i samma kapitel har förekommit vid denna vattendomstol.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag tillstyrka att bestämmelserna i 1939 års lag bliva föremål för översyn.

Umeå i Norrbygdens vattendomstols kansli den 17 februari 1942.

F. LÖWING.

Bilaga D.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Anbefallda att till utskottet avgiva yttrande över en vid innevarande års riksdag i andra kammaren väckt motion nr 74 angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen få vi anföra följande.

Även om de uttalanden och påståenden, som enligt motionen under den allmänna diskussionen gjorts angående omfattningen och betydelsen av vissa vattenregleringars skadeverkningar på samhällliga intressen och om de ringa möjligheter nu gällande lagstiftning erbjuder till beredande av kompensation härför, måste betecknas såsom i viss mån överdrivna eller missvisande, så torde likväl de i motionen berörda frågorna få anses äga den vikt och det allmänintresse, att de förtjäna att av statsmakterna övervägas; mot den ifrågasatta utredningen hava vi fördenskull intet att erinra.

Vad särskilt angår bygdekraftinstitutet har detsamma kommit till praktisk användning i en anmärkningsvärt ringa omfattning. Alltsedan vattenlagens ikraftträdande har således endast ett mål om utfående av bygdekraft varit föremål för vattendomstols prövning. Under behandlingen av detta mål uppkom en rad tvistiga frågor av synnerligen invecklad beskaffenhet — till en del av sådan art, att de näppeligen kunnat av lagstiftaren förutses — för vilkas lösning nu gällande bestämmelser lämna ingen eller ringa vägledning; frågorna voro av den natur, att de kunna väntas återkomma i flertalet mål om bygdekraft. Nu anmärkta förhållanden synas oss böra föranleda en omprövning av bygdekraftinstitutet i hela dess vidd eller åtminstone en allmän översyn av bestämmelserna om detsamma även ur andra synpunkter än motionärernas.

Stockholm i Österbygdens och Söderbygdens vattendomstolars kanslier den 18 februari 1942.

FABIAN APPELBERG.

ANTON THELIN.

Bilaga E.

Till Riksdagens andra lagutskott.

Genom nådig remiss den 6 februari 1942 har vattenrättsdomaren i Västerbygdens vattendomstol anbefallts att till utskottet snarast avgiva yttrande över en vid årets riksdag i andra kammaren väckt motion, nr 74, angående utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen avseende att medföra ett bättre tillgodoseende av berättigade anspråk på ersättning och kompensation för skador och olägenheter m. m. av mera samhällelig och allmän natur, vilka kunna uppkomma till följd av vattenkraftanläggningar eller vattenregleringar.

I anledning härav får undertecknad anföra följande.

Bestämmelser till skydd för allmänna intressen återfinnas på skilda ställen

i vattenlagen. I det följande skola beröras sådana stadganden, vilka hava tillämpning å här ifrågavarande slag av företag, dock icke de lagrum, som huvudsakligen avse allmänna farleds- och flottledsintressens skyddande. En del av de bestämmelser, som nu kunna ifrågakomma, avse att förhindra att intressen i en mera avsevärd grad skadas eller att i dylikt fall förbehålla Kungl. Maj:t rätten att pröva, huruvida företaget må komma till stånd och i vad mån särskilda villkor därför böra uppställas. Till denna grupp av stadganden kunna räknas 2 kap. 3 och 12 §§ samt 4 kap. 13 §.

I 2 kap 3 § stadgas till en början i första stycket, att ingen må bygga så i vatten, att genom uppdämning, sänkning av vattenståndet eller annan inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å annan tillhörig egendom, vare sig jord, hus, fiske, bebyggt eller obebyggt strömfall eller annat, utan så är att nyttan av byggnaden eller den del därav, som föranleder skadan eller intrånget, provas efter avdrag av byggnadskostnaden uppgå till ett värde, motsvarande tre gånger den skada och det intrång, som göres å åker och äng, samt två gånger skadan och intrånget å annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan och intrånget å den byggande tillhörig egendom må skattas. I andra stycket av samma paragraf utsäges, att därest byggande i vatten skulle hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att fiskerinäring av större betydelse lider väsentligt förfång, må byggnaden, ändå att nyttan uppgår till värde, som nyss sagts, icke ske. Detsamma gäller, därest genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara. Provas byggnad i vatten vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt, må enligt tredje stycket i paragrafen Konungen, ändå att hinder mot byggnaden skulle möta av vad i första och andra styckena sägs, efter hemställan av vattendomstolen lämna medgivande till byggnaden. Vid beviljande av dylikt tillstånd torde Kungl. Maj:t vara oförhindrad att uppställa erforderliga villkor. Förhållandena lära väl emellertid endast i undantagsfall vara sådana, att paragrafens andra och tredje stycken kunna tillämpas. Inom Västerbygdens vattendomstol hava dessa sistnämnda lagrum, såvitt jag känner, icke i något fall kommit till användning.

2 kap. 12 § innehåller förbud att så bygga i vatten, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas. Vidare stadgas, att där naturminnesmärke ej är i laga ordning fridlyst, likväl till bevarande därav vid byggande i vatten sådana anordningar böra vidtagas, som utan att för företaget medföra kostnader av betydelse må anses för ändamålet lämpliga.

Om Konungens prövningsrätt ifråga om vattenregleringar stadgar 4 kap 13 §: Där fråga är om reglering av vattnets avrinning ur någon av sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren, Storsjön i Jämtland eller Siljan, äger Konungen pröva, huruvida av militära skäl eller av hänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen eller på grund av vad bland annat i 2 kap. 3 § andra stycket samt 12 § första stycket är stadgat hinder möter mot företaget eller särskilda villkor böra föreskrivas för dess utförande; och skall förty, innan frågan av vattendomstolen slutligen avgöres, densamma hemställas Konungens prövning. Detsamma gäller beträffande annan vattenreglering,

som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning, såframt Konungen förbehåller sig sådan prövning och besked därom lämnas vattendomstolen före det målet av domstolen slutligen avgjorts.

En annan grupp bestämmelser innefattar föreskrifter om vidtagande av särskilda åtgärder till skydd för allmänna intressen. Av dessa bestämmelser må här endast framhållas de i 2 kap. 8 § till förmån för fisket givna. Vill någon i vatten, där fisken har sin gång, göra damm eller annan byggnad, vare han pliktig att utan ersättning vidtaga eller för framtiden underhålla nödiga anordningar för fiskens framkomst eller eljest för tryggnad av fiskets bestånd samt tillsläppa för ändamålet nödigt vatten så ock att ställa sig till efterrättelse de särskilda föreskrifter i övrigt, vilka till följd av byggnaden må erfordras till skydd för fisket. Kan nyttan av ifrågasatt anordning icke skäligen anses motsvara den förlust och kostnad, som därigenom skulle tillskyndas byggnadens ägare, må dock efter inhämtat yttrande av statens fiskeritjänsteman befrielse från sagda skyldighet medgivas. Vid medgivande av sådan befrielse plägar fästas som villkor för företagets utförande, att företagaren erlägger viss avgift, utgående antingen såsom ett engångsbelopp eller årligen, till odling eller transport av fisk eller dylikt.

Då menlig inverkan sker på intressen av den natur, som i motionen avses, torde det oftast icke kunna ifrågakomma att ålägga vederbörande företagare någon förpliktelse att vidtaga direkta åtgärder för dessa intressens skydd och icke heller att fastställa någon ersättningsplikt motsvarande skyldigheten att direkt ersätta uppkommande skada å mark, skog, byggnader eller dylikt. Man har då gått den vägen att ålägga företagaren vissa avgifter eller andra prestationer gentemot det allmänna. Bestämmelser om avgift i detta hänseende återfinnas i 2 kap. 10 § — angående s. k. fiskeavgifter — och i 4 kap. 14 och 15 §§ om regleringsavgifter. I fråga om andra prestationer finnas stadganden i 4 kap. 1—4 §§ om tillhandahållande av kraft från större vattenkraftanläggningar åt kringliggande bygd. Hit torde även i viss mån kunna räknas kungshälsöinstitutet, varom bestämmelser givas i 1 kap. 5—13 §§.

Fiskeavgift skall enligt 2 kap. 10 § erläggas bland annat av den, som bygger damm för tillgodogörande av vattnet såsom drivkraft, och den, som gör byggnad i vattnet för reglering av vattnets avrinning. Avgiften är årlig och utgör i förra fallet minst 10 öre och högst 1 krona för varje hästkraft, som vid lågvatten kan uttagas vid byggnaden, och i senare fallet minst 10 öre och högst 100 kronor för varje kubikmeter i sekunden före regleringen framrinnande lågvattenmängd. Avgiften skall inom de sålunda fastställda gränserna bestämmas med fäst avseende bland annat därå, om fiske finnes, som genom byggnaden skadas, om med hänsyn till byggnadens storlek och beskaffenhet i övrigt samt dess belägenhet inverkan därav å fisket är mer eller mindre menlig, om byggnadens ägare jämlikt stadgandet i 8 § förpliktats att vidtaga och underhålla anordningar för fiskets bestånd, samt om föreskrivna dylika anordningar för ägaren medföra större eller mindre kostnad. Där genom byggnaden allenast obetydlig ändring i vattenståndsförhållandena förorsakas, må befrielse från skyldigheten medgivas. Skyldigheten att erlägga fiskeavgift gäller även för det fall att byggnad, som tillkommit genom äldre lag, bliver ombyggd eller ändrad, och ombyggnaden eller ändringen medför väsentligt större skada å fisket än den byggnaden förut orsakat. Huru de genom avgifterna influtna medlen skola användas förordnar Konungen.

Regleringsavgift enligt 4 kap. 14 § utgår endast vid större regleringsföretag. Avgiften skall utgå med ett årligt belopp för varje strömfall, för vars räk-

ning regleringen utföres, och utgöra ett årligt belopp av minst 10 öre och högst 3 kronor för varje turbinhästkraft, varmed genom regleringen den uttagbara kraften i strömfallet i medeltal blivit ökad. Inom nämnda gränser skall beloppet av avgiften bestämmas med hänsyn tagen dels till den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållanden, som genom företaget förorsakas, och den olägenhet eller fördel, vilken härigenom uppkommer för den kringliggande bygden, dels ock till den större eller mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Avgörandet gäller för en tidrymd av tjugu år i sänder, första gången räknat från det kalenderår, under vilket företaget skall hava fullbordats. Enligt 15 § i samma kapitel skola influtna avgifter efter de närmare bestämmelser, som härutinnan meddelas av Konungen, i första hand användas till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilket ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd, så ock till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet. I den mån medlen förslå därtill, må de ock användas för tillgodoseende av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom jordbrukets främjande, särskilt genom jords torrläggning, eller beredande av tillgång till elektrisk kraft för samfärdsel, jordbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov.

Bestämmelserna om bygdekraft (4 kap. 1—4 §§) innebära i korthet, att vattenbyggnadens ägare är pliktig att för tillgodoseende av kringliggande bygds behov av kraft till användning i hantverk, småindustri eller lantbruk eller till belysning eller uppvärmning tillhandahålla intill 1/10 av den årliga kraftmängd, som kan med det installerade maskineriet bliva uttagen. Kraften skall av den berättigade uttagas antingen vid kraftstationen eller, där det lämpligen kan ske, å ägarens tillhörig ledning. Ersättning för kraften skall givas med det belopp, som motsvarar ägarens självkostnad med tillägg av 2 % å anläggningskapitalet. Leverans av kraft skall dock icke ske förrän saken prövats efter särskild ansökan från bygdekraftsberättigads sida.

Enligt bestämmelserna om kungsådra i 1 kap. 5—13 §§, vilka gälla endast i fråga om de större vattendragen i landet, kan en strömfallsägare under närmare angivna villkor bliva förpliktad att för ett allmänt ändamål utan ersättning avstå viss vattenmängd.

I förevarande sammanhang må vidare allenast erinras om de angående nyprövning och Kronans lösningsrätt i 4 kap. givna föreskrifterna.

Med anledning av vissa uttalanden i motionen torde ytterligare böra nämnas några stadganden i ersättningskapitlet, nämligen 9 kap. 8, 10 och 48 §§.

I 8 § stadgas, att vid avgörande om och i vilken mån skada tillskyndas någon genom företag eller åtgärd enligt vattenlagen hänsyn skall tagas jämväl till skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk (exempelvis förlust av skönhetsvärde). 13 § innehåller bestämmelser om skyddighet för den, som berättigats att tillgodogöra sig annan tillhörig vattenkraft att såsom ersättning härför leverera kraft. Enligt 48 § slutligen skall ersättning som regel beräknas till fulla värdet och hälften därutöver, då fråga är om ersättning bland annat för fiskeverk, för mark, vartill äganderätt avstås, ävensom för skada å mark till följd av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenstånds-förhållandena samt för fiske eller skada därå.

Såsom framgår av det sagda torde vattenlagens bestämmelser i stor utsträckning taga hänsyn till kravet att skydda mera allmänna intressen. Frågan huruvida förekommande bestämmelser äro tillräckliga för att i skäligen

grad giva kompensation för de skador och olägenheter av allmän natur, som må tillåtas och som ofta torde förorsakas av större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar, är naturligtvis mycket svår att besvara med hänsyn till de många olika synpunkter, som här kunna anläggas, och blir till sist att avgöra genom en skälighetsprövning.

Vad först angår den i motionen särskilt berörda frågan om regleringsavgifterna vill jag understryka däri angivna synpunkter rörande önskvärdheten av ett större hänsynstagande till förhållanden i avseende å hela det vattendrag eller vattensystem som regleras. Ofta är det så att vid bedömandet av ett särskilt företag för sig några större ingrepp på intressen av mera allmän natur icke kunna anses föreligga. Betraktas däremot den inverkan flera företag i samma vattendrag eller vattensystem i sin helhet utöva på befolkningens levnadsomständigheter, naturen m. m., kan denna inverkan kanske te sig mera allvarlig. I motionen givet uppslag att bestämma regleringsavgiften och principerna för dess användande på annat sätt än nu är fallet torde måhända vara värt beaktande. I avsaknad av uppgifter om användningen av redan inlutna regleringsavgifter och av material för bedömande av frågan, huruvida de genom regleringsavgifter kunna medlen visat sig vara otillräckliga för att giva skälig kompensation för skada och olägenheter genom regleringar, är det icke möjligt att göra något bestämt uttalande i ämnet, och framläggandet av en utredning i nu berörda hänseenden vore därför av värde.

Vidkommande härefter ifrågasatt behov av ändring i bestämmelserna om bygdekraft må framhållas, att dessa i flera hänseenden visat sig vara otillfredsställande, i det de giva alltför liten ledning vid besvarandet av en mängd uppkommande frågor, varigenom vid rättstillämpningen ojämnheter och orättvisor lätt kunna uppstå. Nämda förhållande har nog också i viss mån bidragit till den ytterst ringa användning, som bygdekraftsinstitutet fått. Såvitt mig är bekant har hittills endast ett mål med saklig prövning av ansökningar om utbekommande av bygdekraft förekommit vid vattendomstol, nämligen ett vid Västerbygdens vattendomstol på hösten 1927 anhängiggjort och den 28 april 1941 avgjort mål om erhållande av dylik kraft från Trollhätte kraftverk. Med hänsyn till den mångfald av svårlösta problem, som där uppstodo, ifrågasattes det emellertid om icke en överenskommelse mellan parterna vore att föredraga. Underhandlingar härom inleddes och vunno resultat i stort sett. Avtalen mellan Kungl. vattenfallsstyrelsen såsom kraftverksägare, å ena, och de olika bygdekraftsberättigade, å andra sidan, inneburo i princip att vattenfallsstyrelsen skulle lämna vederbörande viss rabatt å de eljest tillämpade krafttaxorna. Varje part skulle stå sina rättegångskostnader.

Här må i fråga om bygdekraftsbestämmelserna och dess tillämpning endast pekats på en sak. Stadgandet att kraftverksägaren skall vara skyldig tillhålla intill 1/10 »av den årliga kraftmängd, som kan med det installerade maskineriet bliva uttagen» vållar stora svårigheter redan vid fastställandet av denna kvotdel. Den årliga kraftmängden — jag utgår nu ifrån att med »årlig kraftmängd» icke torde kunna förstås effektstorleken — kan ju nämligen sägas bestå dels av primakraft, tillgänglig året om, och dels sekundakraft, uttagbar allenast under vissa tider alltifrån exempelvis elva månader ned till en månad av året. Vidare skiljer man på dag- och nattkraft. Skillnaden i värde på dessa olika slag av kraft är icke ringa. Den enligt ovan stadgade maximala kvotdelen av den årliga kraftmängden torde sålunda knappast kunna sägas vara entydigt bestämd i så måtto att denna kvotdel kan re-

presentera ett högst olika relativt värde för olika kraftverk, beroende i främsta rummet på dess utbyggnadsgrad i förhållande till den tillgängliga vattentäckningen. Att uppmärksamma i detta sammanhang är förhållandet, att bygdekraftsbehovet till stor del torde vara sådant att för dess tillgodogörande erfordras prima kraft och dagkraft. Då det skulle föra för långt att här närmare ingå på nu berörda problem eller på alla de övriga spörsmål, som uppstå vid praktisk tillämpning av bygdekraftsbestämmelserna, tillåter jag mig att härutinnan hänvisa till följande i Svenska vattenkraftföreningens publikationer tryckta bidrag till bygdekraftsinstitutets belysning, nämligen av advokaten Otto R. Alrutz rörande »Synpunkter på bygdekraftsinstitutet» (publikation nr 204 eller 1928: 4), av advokaten Jan Otto Alrutz angående »Hur bestämmas procenten för bygdekraft?» (nr 333 eller 1940: 9) samt av byråchefen Fr. Malm om »Målet angående leverans av bygdekraft från Trollhätte kraftverk, avdömt av Västerbygdens vattendomstol den 28 april 1941, jämte några reflexioner med anledning av detta mål» (nr 341 eller 1941: 7). Den frågan kan ställas om överhuvud institutet bör bibehållas i sin nuvarande utformning eller om icke i stället andra utvägar böra prövas för att bereda möjligheter för befolkningen inom den bygd, varom fråga kan vara i det särskilda fallet, att erhålla kraft för skäliga kostnader.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får jag därför såsom min mening uttala, att en utredning ifråga om regleringsavgifterna torde kunna vara motiverad och att jag livligt tillstyrker en utredning angående bygdekraftsinstitutet. Vid en utredning i nämnda avseenden må emellertid hänsyn i erforderlig grad tagas till hela komplexet av bestämmelser i vattenlagen till förmån för intressen av samhällelig och allmän natur. Detta torde nämligen vara av vikt för en riktig avvägning av förhållandet mellan de allmänna och enskilda intressen, som kunna vara förknippade med företag av här ifrågavarande slag. Man får ej heller bortse från det faktum att även vattenkraftens utnyttjande på ett rationellt sätt är ett samhälleligt intresse av stor betydelse. Det måste tillses, att kraftföretagen icke bliva så betungade med förpliktelser, att detta förhållande kan verka hämmande på utvecklingen inom kraftförsörjningens område eller medföra en höjning av kraftpriset för konsumenterna i gemen.

Vänersborg den 16 februari 1942.

NILS LINDBERG.

Bilaga F.

Till Andra Lagutskottet.

Svenska Vattenkraftföreningen har beretts tillfälle avgiva yttrande över motion nr 74 av herr Hedlund i Östersund m. fl. angående utredning om ändring av vattenlagens stadganden om bygdekraft och regleringsavgifter. Föreningen får med anledning härav vördsamt anföra följande.

Motionen syftar ytterst till en omprövning av den redan i samband med vattenlagens tillkomst grundligt utredda frågan hur nyttan av en vattenkraft-

anläggning eller en sjöreglering skall fördelas mellan å ena sidan bygden, där kraftverket eller sjöregleringsmagasinet är beläget, och å andra sidan kraftföretaget och därigenom indirekt dess konsumenter, antingen dessa äro att finna inom vederbörande bygd eller i helt andra landsdelar. Enligt vattenlagen regleras bygdens och kraftföretagets inbördes förhållande i stort sett sålunda. Alla av kraftföretaget åsamkade skador skola ersättas, flertalet ersättningar utgå med en förhöjning med hälften utöver fulla värdet av skadan. Ägaren av större kraftanläggning är vidare skyldig att mot i vattenlagen fastställd ersättning efter ansökan tillhandahålla av vattendomstolen bestämt kraftbelopp till bygden. För sjöregleringsföretag utgår en årlig regleringsavgift, som i första hand är avsedd att användas för att förebygga, minska eller gottgöra skada eller olägenhet, för vilken vattendomstolen icke bestämt någon ersättning, men som i den mån medlen förslå därtill även må användas för jordbrukets främjande, elektrifiering eller eljest för befolkningens behov. Regleringsavgifterna innebära således till den del som icke tages i anspråk för framtida skadereglering, att en företagare enligt vattenlagen har större skyldigheter vid genomförandet av en sjöreglering än vid utbyggandet av en kraftanläggning.

Skyldigheten för ägare av större vattenkraftverk att tillhandahålla kraft åt kringliggande bygd har tillkommit för att inom bygden skapa en kraftreserv för dess behov. Vid tiden för vattenlagens tillkomst befarade man nämligen på en del håll, att ägare av större kraftverk skulle vilja för egna syften disponera all kraft, så att vederbörande bygd bleve lottlös. Bygdekraftinstitutet ansågs också kunna bli i viss mån prisreglerande. Såsom motionärerna framhållit, har erfarenheten emellertid sedermera visat, att de kraftbelopp, som av vattendomstolarna reserverats för bygdens behov, ej visat sig eftersökta. Härvidlag torde av motionärerna omnämnda leveranser av ersättningskraft till de ursprungliga fallägarna icke varit avgörande utan den omständigheten, att bygderna kring de större kraftverken erhållit kraft till rimligt pris och på gängse villkor, varför behov ej förelegat att utnyttja den för dem reserverade bygdekraften. I det veterligen enda fall, där bygdekraft nu utgår, hade de bygdekraftsberättigade redan innan detta institut anlitades erhållit kraft från samme kraftleverantör enligt taxor, som allmänt ansetts vara låga i jämförelse med normalt tillämpade enhetstaxor.

Även om vattendomstolarna enligt motionärernas förmodan men i motsats till föreningens erfarenhet skulle fastställa ett lägre bygdekraftsbelopp i sådana fall då ersättningskraft skall utgå, bör en dylik omständighet ej minska möjligheterna för den övriga befolkningen att om den så önskar abonnera på bygdekraft. Det kan nämligen knappast förutsättas, att mottagare av ersättningskraft under dylika omständigheter skulle vara berättigade att abonnera på bygdekraft, vars storlek fastställts med hänsyn till att deras kraftbehov redan täckts genom ersättningskraft.

Motionärerna uttala, att gällande bestämmelser rörande bygdekraft uppenbarligen ej tillgodose det avsedda syftet. De måste då avse ett annat syfte än som uttalades, då vattenlagen antogs. Enligt denna skall bygdekraften uttagas vid kraftstationen eller, där så lämpligen kan ske, å ägaren tillhörig ledning. Sistnämnda bestämmelse tillkom under riksdagsbehandlingen av lagförslaget, varvid särskilt angavs, att bygdekraftförbrukarna mot ersättning skulle få använda sig av företagets ledningar från kraftverket ned till bygden. Där emot uttalades icke, att kraftföretaget skulle vara skyldigt bygga ledning till en avnämare av bygdekraft eller att denne skulle befrias från att gälda en mot

kraftöverföringen svarande ökning av krafthyran. Enligt föreningens uppfattning kan det icke heller vara rimligt att ålägga ägare av kraftverk att utan kostnad tillhandahålla ledningar för tillgodoseende av bygdekraftbehov och därigenom i detta avseende ställa bygdens befolkning i gynnsammare ställning än alla andra kraftabonnenter i landet. En översyn av bygdekraftbestämnelserna i detta avseende synes därför ej böra ifrågakomma.

Föreningen vill i detta sammanhang erinra om att någon oelektrifierad bygd ej finnes vid den egentliga Indalsälven, där storkraftverken äro belägna. Älvdalen har elektrifierats från dessa eller i allmänhet redan före dessas tillkomst genom lokala mindre kraftföretag, som nu genom tillskottsleveranser från storkraftverken få möjligheter till ökad kraftavsättning. Däremot finnes på sina håll i de stora skogsområdena på ömse sidor om älven oelektrifierad spridd bebyggelse, som med hänsyn till sitt ringa kraftbehov ej kan bära kostnaderna för erforderliga ledningar från älvdalen. Vid ett par av de nu reglerade källsjöarna finnes också oelektrifierad bygd. Denna ligger ännu på betydande avstånd från färdiga storkraftverk, men det torde icke vara uteslutet att det största området, som är beläget vid Kallsjön, skall kunna er- hålla kraft från det under utförande varande storkraftverket i Järpströmmen.

Motionärerna önska att regleringsavgifterna skola normaliseras eller rent av utan behovsprövning fastställas vattendragsvis till visst belopp per utvunnen hästkraft, varigenom avgiften skulle få karaktären av accis. En sådan åtgärd skulle verka mycket godtyckligt. Nuvarande latitud för regleringsavgifterna, lägst tio öre och högst tre kronor per i medeltal uttagbar hästkraft, är vid men ger möjlighet att för varje strömfall avpassa avgiften efter de mycket växlande förhållanden som kunna råda. Enligt vattenlagen skall vid avgiftens bestämmande hänsyn tagas till: den större eller mindre förändring av vattenstands- och avrinningsförhållanden och den olägenhet eller fördel, vilken uppkommer för den kringliggande bygden, den större eller mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt regleringsföretagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Samma förhållanden synas även böra påverka en normaliserad beräkning. I motsatt fall riskeras med nyssnämnda växlande förhållanden, att regleringsavgifterna i särskilda fall kunna bliva prohibitiva, vilket ju icke torde vara avsikten. Största trygghet mot en sådan eventualitet vinnes om vattendomstolarna med sin erfarenhet om de lokala förhållandena liksom hittills få fastställa regleringsavgifterna inom i lagen fastställda gränser.

Regleringsavgifterna behöva icke tagas i anspråk för täckande av utgifter för oförutsedda skador och olägenheter under de första fem till tolv åren efter den fastställda tiden för företagets utförande. Ersättning kan nämligen härvidlag erhållas direkt från regleringsföretaget, om skadan anmäles till vattendomstolen inom denna tid. Det är föga sannolikt, att skador och olägenheter icke skulle visa sig härunder och därför föga sannolikt, att regleringsavgifterna behöva anlitas för utgifter, föranledda av oförutsedda skador och olägenheter. Skulle ändock efter de första årens utgång oförutsedda skador och olägenheter yppa sig och vad som då återstår av tidigare inbetalda regleringsavgifter jämte vad därefter kan beräknas inflyta icke vara tillräckligt för att täcka det i anledning härav erforderliga beloppet, kan i regel icke återstå mer än åtta år, i allmänhet avsevärt mindre, innan regleringsavgifterna efter den första 20-årsperiodens slut kunna justeras av vattendomstolen och erforderliga medel sålunda erhållas. All hittillsvarande erfarenhet talar för att regleringsavgifterna icke blott skola visa sig tillräckliga för bestri-

dande av oförutsedda skador utan även lämna ett betydande överskott för tillgodoseende av de allmännyttiga ändamål, som omtalas i vattenlagen.

Motionärerna referera även uttalade farhågor för att Jämtlands län skulle bli mindre lockande för turismen genom att sjöarna bli reglerade och vattenfallen utbyggda. Föreningen vill därtill erinra, att även kraftverken ha visat sig vara stora turistattraktioner innan i nuvarande situation och av skyddshänsyn besök ej kunde tillåtas. Härom vittna de stora skaror av kanske främst ungdom, som under de gångna åren besökt exempelvis Krångede kraftverk och med största intresse tagit del av anordningarna vid ett modernt kraftverk.

Beträffande det av motionärerna omnämnda förslaget att ersätta regleringsavgiften med en till länet utgående accis, vill föreningen framhålla, att därigenom mera direkt anges syftet att på länet överföra en större del av vinsten av ett regleringsföretag, vilken annars skulle tillfalla kraftföretagen och dessas abonnenter såväl inom som utom länet. Regleringsavgiften i den mån den ej kommer till användning för direkt eller indirekt skadereglering har samma ändamål. Bakom kraven på kompensation för svårbedömliga samhällliga och allmänna skador ligger sålunda en oro hos länets befolkning att bli lottlös, när till hela landets gagn den jämtländska vattenkraften utnyttjas. Härvidlag är det mänskligt, om man överskattar företagarnas vinst och underskattar egna fördelar. Dessa äro som längre fram kommer att visas mycket betydande.

Föreningen vill icke bestrida, att vattenkraftindustrin i Indalsälven och avnämarna av kraften ha betydande fördelar av genomförda regleringar. Däremot kan föreningen icke dela den uppfattningen, att den genom regleringarna ökade krafttillgången i regel kunnat förvärfvas utan förhöjd köpeskilling för naturkraften. De latent regleringsmöjligheterna voro säkerligen en bidragande orsak till att kraftintresset tidigt inriktades på Indalsälven med förbigående av den ur regleringssynpunkt väsentligt sämre Ljusnan. Naturkraften i Indalsälven fick på detta sätt tidigt ett högt penningvärde just beroende på att tidpunkten för dess utnyttjande låg relativt nära i tiden på grund av de goda regleringsmöjligheterna. Tidigare köpeskillingar voro visserligen oftast nominellt lägre än de nuvarande, men inräknar man räntekostnaderna under de år de inköpta vattenfallen legat oanvända skall man för många av dem finna, att de i dag stå köparna till ungefär samma höga pris per hästkraft som senare inköpta vattenfall, vilkas prissättning ännu mera markant påverkats av de goda sjöregleringsmöjligheterna. Föreningen vill även erinra om att vinsterna av de norrländska sjöregleringarna, när de t. ex. angivas i så och så många milj. kilowattimmar, icke äro några nettovinster. Betydande kapital ha måst nedläggas i form av höga naturkraftpris, kostnader för regleringsdammar och rensningar, skador och intrång av olika slag, fiskeavgifter, regleringsavgifter samt kostnader för kraftverksbyggnader för att taga hand om de genom regleringarna ökade vattenmängderna.

På grund av Jämtlands läns läge i det inre av landet och härav betingade höga fraktkostnader har den industriella utvecklingen i länet varit svag. Industrien svarar i Sverige normalt för omkring tre fjärdedelar av den totala kraftförbrukningen, men i Jämtland är behovet av industrikraft jämförelsevis obetydligt och länets rika krafttillgångar måste för att överhuvudtaget bli utnyttjade överföras antingen till det industriellt mera utvecklade kustlandet eller till sydligare kraftfattiga provinser. T. o. m. länets största industri har icke behov av mer än en del av sin krafttillgång utan försäljer kraft söderut. I Östersund, som i jämförelse med flertalet svenska städer har en mycket stor

energiförbrukning per invånare för borgerliga behov, har energiförsörjningens utveckling tryggats genom att Östersunds Elektriska AB. är delägare i kraftverket vid Kattstruforsen. Dennas utbyggnad har genom Vattenfallsstyrelsens medverkan kommit till stånd väsentligt mycket tidigare än eljest hade blivit fallet, vilket enbart har varit till gagn för staden och länet. Från det under byggnad varande kraftverket i Järpströmmen ha upplåtarna av vattenkraften utöver betydande kontant köpeskilling betingat sig ersättningskraft till ett värde av omkring två milj. kronor, vilken kraft står till förfogande, så snart kraftverket, vilket de säkerligen icke själva mäktat utföra, blivit färdigt.

Enligt motionärerna skulle fördelarna för bygden av kraftutbyggnader och sjöregleringar i stort sett inskränka sig till de arbetstillfällen som beredas befolkningen under en jämförelsevis kort byggnadstid samt till de i och för sig betydande skatteobjekt, som de stora kraftverken och i viss mån även regleringsdammarna utgöra för de särskilda kommuner dit de förläggas. Förespråkarna för de jämtländska kraven ha naturligt nog icke haft anledning att i detta sammanhang närmare ingå på vad dessa arbetstillfällen och skatteobjekt kvantitativt betyda för ifrågavarande bygder. Bifogade utredning av civilingenjör Erik Upmark visar emellertid, att de äro högst betydande. Under tioårsperioden 1931—1940 utbetalades sålunda vid kraftverksbyggen och sjöregleringsarbeten i löner och för körslor och virke sammanlagt 25 milj. kronor och därav enbart under år 1940 6,5 milj. kronor. För fyraårsperioden 1941—1944 kunna motsvarande utbetalningar uppskattas till i medeltal 7 milj. kronor per år. Avlöningar till driftspersonalen vid häri ingående åtta storkraftverk beräknas år 1944 komma att uppgå till en milj. kronor per år och avlöningen till den för reparations- och underhållsarbeten erforderliga personalen till samma belopp. På grund av kraftverkspersonalens relativt säkra anställningsförhållanden kommer den genom egna skatter att fullt bidra till egen anpart i kostnaden för skol- och sjukhusväsen m. m., varför kraftföretagens egna skatter bliva en direkt nettointkomst för kommun och landsting m. m. För 1944 komma dessa åtta kraftverk att betala uppskattningsvis 2/3 milj. kronor i kommunal, landstings- och vägskatt.

Under byggnadstiden för Krångede kraftverk i Ragunda socken var index för det till inkomstskatt taxerade beloppet i socknen 131 mot 79 som samtidigt medeltal för flertalet socknar i Jämtland. Under byggnadstiden för Stadsforsens kraftverk i Fors socken voro motsvarande tal för Fors och övriga socknar 199 resp. 124. Enbart på grund av kraftverksbyggnadsverksamheten kan den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten i länet beräknas ökad med 3—4 milj. kronor per år under perioden 1941—1944, motsvarande 3—4 % av den totalt till inkomstskatt taxerade inkomsten i länet.

De större kraftföretagen betala i Ragunda socken 36 % och i Fors socken 28 % av kommunalskatten. Utdebiteringen i dessa socknar, kronor 6: 50, är också lägst i länet. Även inom andra socknar komma kraftföretagen vid 1944 års slut att spela en liknande roll. De åtta storkraftverkens totala taxeringsvärde kan då förväntas bli av storleksordningen 100 milj. kronor, motsvarande inemot 30 % av totala antalet skatte-kronor för länets skattepliktiga fastigheter år 1940. Exklusive eventuell rörelsevinst skulle kraftverkens och personalens skatte-kronor då bli av storleksordningen 60.000 à 70.000 skatte-kronor, svarande mot omkring 13 % av alla socknarnas och 9 % av länets samtliga skatte-kronor under år 1940.

Från och med i år betalas i regleringsavgift enbart för Torröns första och

andra reglering omkring 14.000 kronor årligen. För samtliga nu permanent och provisoriskt reglerade sjöar komma regleringsavgifterna sannolikt att per år gå till mångdubbelt detta belopp.

Även om dessa framtidssiffror endast kunna representera ungefärliga uppskattningar, visa dock deras storleksordning, att länet tack vare kraftverksindustrien tillföres ekonomiska värden i en omfattning som för länet som helhet är av väsentlig betydelse. Mycket av den oro, som nu vållas av kraftutbyggnaderna och sjöregleringarna i Jämtland, skulle enligt föreningens uppfattning stillas, om man ville göra klart för sig vad dessa reellt betyda för länets ekonomiska liv.

I 1918 års vattenlag avväges enligt föreningens mening på ett lyckligt sätt förhållandet mellan å ena sidan kraft- och sjöregleringsföretagen och å den andra de lokala intressen, som beröras av dessa företags tillkomst. De inkomster, som av företagen stadigvarande tillföras kommun och landsting äro också mycket betydande. Under sådana förhållanden kan föreningen jämväl under åberopande av vad förut anförts icke finna den av motionärerna begärda utredningen påkallad.

Stockholm den 14 mars 1942.

SVENSKA VATTENKRAFTFÖRENINGEN

CARL KLEMAN.

Erik Upmark.

Bilaga G.

P. M. rörande de jämtländska kraftanläggningarnas betydelse för bygdens ekonomi.

Talesmän för Jämtland ha på senare tid i olika sammanhang krävt att länet skulle få större nytta än hittills av den inom länet utvunna vattenkraften. Man har därvid påpekat, att kraften vid de senast tillkomna eller under utbyggnad varande anläggningarna så gott som uteslutande är avsedd att utnyttjas i sydligare trakter av landet och därför sagt sig, att bygden och länet i stort sett endast få två fördelar av kraftanläggningarna, nämligen arbetstillfällen under en jämförelsevis kort byggnadstid samt skatteobjekt i fortsättningen.

Förespråkarna för de jämtländska kraven ha naturligt nog icke haft anledning att i detta sammanhang närmare ingå på vad dessa arbetstillfällen och skatteobjekt kvantitativt betyda för ifrågavarande bygder. Den i det följande refererade undersökningen har tillkommit för att få denna och närliggande frågor något närmare belysta.

Utredningen har begränsats att omfatta större vattenkraftutbyggnader och sjöregleringsarbeten efter år 1930. Tidigare funnos endast ett fåtal medelstora och större vattenkraftanläggningar i länet: Äggfors träsliperi i Mörsils socken, Hissmofors kraftverk i Rödöns socken samt Hammarforsens kraft-

verk i Ragunda socken, varjämte sjön Hotagen var det enda större regleringsmagasinet. Senare har emellertid en hel serie stora vattenkraftanläggningar och sjöregleringsarbeten utförts eller påbörjats inom länet, särskilt i samband med den forcerade vattenkraftutbyggnaden i landet under senare delen av trettioalet och början av fyrtioalet, vilken till väsentlig del ägt rum i Jämtland (tabell 1).

Tabell 1.

Anläggning	Socken	Effekt, kW resp. magasinsvolym, milj. m ³ (ntv.=ntvidning)	Arbetena		
			påbörjade	avslutade (beräknas avslutade)	
<i>Vattenkraftverk.</i>					
Järpströmmen	Undersåker	109.500 kW	sept.	1939	1944
Hissmofors IV	Rödön	utv. 37.800 »		1937	1941
Kattstrupeforsen	Ås och Aspås	36.000 »	okt.	1939	1941
Midskogsforsen	Lit och Stugun	90.000 »	nov.	1941	1944
Krångede	Ragunda	70.000 »	febr.	1931	juli 1936
		utv. 35.000 »		1937	1938
		» 35.000 »		1939	1942
Gammelångsforsen	Ragunda	42.600 »		1941	1943
Hammarforsen	Ragunda	utv. 26.000 »	jan.	1939	febr. 1941
Stadsforsen	Fors	90.000 »		1935	mars 1940
		S:a 571.900 kW			
<i>Sjöregleringar.</i>					
Torrön	Kall	715 milj. m ³	juli	1935	1936
		utv. 490 » »		1937	1940
<i>Stora och Lilla</i>					
Rensjön	(provisor.) Åre och Kall	85 » »		1940	1940
Juveln	(provisor.) Kall	235 » »	sept.	1940	1941
Anjan	(») Kall	143 » »		1940	1941
Kallsjön	(») Kall	132 » »		1940	1941
Näckten	(») Hackås-Näs	145 » »			1941
Storsjön	Rödön m. fl.	1.250 » »		1938	1941
		S:a 3.195 milj. m ³			

Av kraftverksbyggena ligger Järpströmmen ovanför och övriga sju nedanför Storsjön. Dammen för Hissmofors kraftverk och Storsjöns reglering är gemensam. Alla övriga reglerade sjöar ligga ovanför Storsjön och, med undantag av Näckten, i fjälltrakter i Kall och Åre socknar.

Penningutbetalningar under byggnadstiden.

Kraftverksbyggenas penningutbetalningar inom bygden gå i första hand till de vid bygget direkt sysselsatta. I orten uppköpes vidare virke och sand och stenmaterialier och utföras körslor av olika slag.

Omfattningen av dessa penningutbetalningar vid förut omnämnda anläggningar framgår av tabell 2. Den alldeles övervägande delen av angivna årssummor är baserad på direkta uppgifter från vederbörande byggherrar och entreprenörer. För ett par av de mindre anläggningarna ha uppskattningar måst göras, men de fel, som kunna ha inkommit härigenom, äro oväsentliga i jämförelse med totalbeloppen.

Tabell 2.

Miljoner kronor utbetalade vid jämtländska kraftanläggningar för:

År	Arbetslöner	Körslor	Virke	Summa
1931	0,49	0,02	0,05	0,56
1932	0,79	0,02	0,12	0,93
1933	0,82	0,05	0,09	0,96
1934	1,61	0,06	0,26	1,93
1935	1,98	0,07	0,19	2,24
1936	1,43	0,11	0,20	1,74
1937	1,86	0,31	0,19	2,36
1938	3,44	0,46	0,28	4,18
1939	3,24	0,47	0,22	3,93
1940	5,31	0,69	0,46	6,46
	20,97	2,26	2,06	25,29

Det är således väsentliga belopp som på detta sätt utbetalats inom Jämtlands län. I medeltal under en tioårsperiod ha således per år utbetalats i arbetslöner över 2 milj. kronor och för körslor och virke vardera över 200.000 kronor. Beloppen ha ökats år från år till sammanlagt 6,5 milj. kronor år 1940.

För de redan färdigställda kraftverken kan man notera, att de vid kraftverksbyggena utbetalade arbetslönerna uppgått till 70—80 kr/kW turbineffekt vid de helt nybyggda stationerna och till 35—45 kr/kW turbineffekt vid de utvidgade verken. Körslorna ha i bägge fallen varierat mellan 3 och 11 kr/kW och det inköpta virket mellan 4 och 9 kr/kW.

Överslagsvis kan hela det i tabell 1 anförda byggnadsprogrammet för kraftverkens del vid tidigare prisnivå beräknas motsvara över 40 milj. kronor i arbetslöner på byggnadsplatsen, 4 à 5 milj. kronor körslor och 4 milj. kronor virke och andra i orten inköpta byggnadsmaterialier. Medräknas även sjöregleringsmagasinen skulle penningutbetalningarna under byggnadstiden även utan framtida dyrtidstillägg således bli av storleksordningen 50—55 milj. kronor för hela byggnadsprogrammet. Härav hade 25 milj. kronor utbetalats före 1940 års slut. För 1941 och de följande tre åren kan man således för återstående delen av utbyggnadsprogrammet i medeltal räkna med utbetalningar uppgående till ca 7 milj. kronor per år.

Avlöningar till driftspersonalen m. m.

Den sammanlagda avlöningen till den för driften erforderliga personalen vid de åtta kraftverken i tabellen kan beräknas komma att uppgå till i runt tal en miljon kronor per år. Avlöningarna till den personal, som under årens lopp blir erforderlig för reparations- och underhållsarbeten, torde i medeltal för en följd av år även komma att uppgå till en miljon kronor.

För avlöning av den fåtaliga personalen vid regleringsdammarna åtgår jämförelsevis mindre belopp.

Skatter.

Skatterna till kommun och landsting samt vägskatten för de tre största kraftverken i drift uppgingo år 1940 till 245.000 kronor. Med samma skattebelopp per kilowatt installerad turbineffekt skulle dessa skatter för samtliga åtta kraftverk i tabell 1 komma att uppgå till två tredjedels milj. kronor.

Även för regleringsdammarna betalas skatt. Totalbeloppen äro emellertid avsevärt mindre än för kraftverken.

*Aterverkningar på det ekonomiska livet.***Kraftföretagens utbetalningar.**

Av de betydande penningbelopp, som kraftföretagen ge ut i bygden under anläggningarnas byggnadstid, gå en del ut ur länet igen, bl. a. i form av penningförsändelser från anställda, som ha sina hem utanför länet. Men även dessa anställda måste använda en väsentlig del av sin inkomst inom länet. Antalet anställda, som äro mantalsskrivna utom länet är vidare jämförelsevis litet att döma av uppgifter från två större byggen. Procenttalet uppgick i medeltal för ett bygge under hela byggnadstiden till 14 % och under första byggnadsåret vid ett annat till 23 %. Man synes med ledning härav kunna räkna med att en mycket väsentlig del av utbetalda löner kommer att användas inom länet. Uppskattningsvis synes man kunna räkna med minst 80 à 90 %.

Det ökade penningtillflödet till bygden avspeglar sig i en allmän höjning av den ekonomiska standarden. Den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten påverkas även mycket påtagligt av ett större kraftverksbygge under byggnadstiden, fig. 1¹. Sålunda låg index för inkomstskattetaxeringen under åren 1932—1936 för flertalet socknar i Jämtland 21 % under 1930 års värde, men för Ragunda socken 31 % över detsamma. Anledningen härtill är att tillskriva Krångede kraftverksbyggnad, som under åren 1931—1935 pågick för fullt. Även under åren 1938—1940 kan ett dylikt inflytande på inkomstskattetaxeringen skönjas av de pågående utvidgningarna vid Krångede och Hammarforsen. Arbetena voro ej så omfattande och följaktligen ej heller inverkan på taxeringen. Inkomstindex för Fors socken hade före 1937 i stort sett följt medelvärdet för flertalet socknar i länet, men steg åren 1937—1940 på grund av byggnadsarbetena vid Stadsforsen till en nivå, som låg 75 % högre än medeltalet för flertalet socknar. För industrisocknen Rödön sjönk inkomstindex från 1930 alltmera under medelvärdet för flertalet socknar i länet fram till år 1938. Arbetena vid Hissmofors kraftverk ha bidragit till att differensen sedermera minskat. Det är även möjligt, att den i grannsocknarna Aspås och Ås i synnerhet för år 1940 konstaterade förhöjningen av index i förhållande till medelvärdet för flertalet socknar i länet även kan tillskrivas byggnadsverksamheten vid Hissmofors samt Kattstrupeforsen. Inom de två andra på fig. 1 berörda socknarna, Kall och Undersåker, har byggnadsverksamheten t. o. m. 1939 icke varit av sådan omfattning, att den direkt avspeglat sig i den fram till 1940 förda indexserien för den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten.

Både för Ragunda och Fors socknar finnes åtskilliga års jämförelsematerial mellan beloppet av utbetalningar vid kraftverksbyggen och till kommunal inkomstskatt taxerad inkomst. En analys av detta material har antytt, att en krona utbetalad arbetslön vid kraftverksbygget det ena året, året därpå motsvaras av en till kommunal inkomstskatt taxerad inkomst, som är 60—70 öre högre än den som sannolikt skulle ha förefunnits, om kraftverksbygget icke funnits. Om detta ungefärliga samband äger generell giltighet, vilket förefaller sannolikt, skulle man kunna räkna med att enbart byggnadsarbetena för det nuvarande arbetsprogrammet skulle tillföra länet en ökning av den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten av 3—4 milj. kronor per år under vart och ett av åren 1941—1944. Vad detta bety-

¹ Här utesluten.

der för de närmast berörda socknarna står i öppen dag. Även för länet som sådant blir denna ökning icke betydelselös. Den motsvarar 3—4 % av den totalt till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten i länet år 1940 (92 milj. kronor).

På samma sätt kan man räkna med att avlöningarna till personal för drift och reparationer vid samtliga åtta kraftverk kommer att för all framtid ge länet en ökning av den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten, uppgående till inemot 2 % av den taxerade inkomsten 1940.

Kraftanläggningarnas taxeringsvärde.

Taxeringsvärdena inom flertalet socknar i Jämtland ha endast stigit obetydligt under perioden 1930—1940, fig. 2¹. Jämförelsevis betydande stegringar ha emellertid förekommit i Rödöns socken (Hissmofors utvidgning), Kall socken (Torrön) och Undersåker (inga kraftverk) samt procentuellt mycket stora stegringar i Ragunda socken 81 % (Krångele samt Hammarforsens utvidgning) samt Fors socken 254 % (Stadsforsen).

Inom flertalet jämtlandssocknar utgör taxeringsvärdet för »annan egendom», till vilken kraftverken räknas, endast ca en sjättedel av totala taxeringsvärdet, men inom vattenkraft- och industrisocknarna stiger procenttalet enligt tabell 3 till 65—80 %.

Tabell 3.

		Taxeringsvärde å "annan egendom"	
		milj. kr.	Procent av totala taxeringsvärdet
Ragunda	socken	21,7	(70 %)
Fors	>	18,5	(81 %)
Rödön	>	6,5	(65 %)
Undersåker	>	6,0	(65 %)
Kall	>	1,1	(28 %)
Ås	>	0,8	(23 %)
Aspås	>	0,3	(11 %)
Summa »annan egendom» i dessa socknar		54,9	(66 %)

Taxeringsvärde miljoner kronor			
	Jordbruksfastighet	Annan egendom	Summa
7 kraftverkssocknar	28,2 (34 %)	54,9 (66 %)	83,1
Alla övriga socknar utom Frösön	193,7 (83 %)	40,4 (17 %)	234,1

De sju kraftverkssocknarna ha således redan nu ett taxeringsvärde för annan egendom, som är större än i övriga socknar tillsammans. Tendensen kommer att bli än mera påtaglig under de närmaste åren, sedan de nu påbörjade kraftverksbyggnaderna färdigställts och åsatts taxeringsvärden. Ännu så länge ingå nämligen några större kraftverksvärden endast i taxeringsciffrorna för Ragunda, Fors och Rödöns socknar.

Fig. 3¹ visar ökningen av taxeringsvärdet för annan egendom dels i var och en av de sju socknarna, dels i länets övriga socknar. Ökningen i enbart Ragunda och Fors socknar har sammanlagt varit mycket större än i hela länet i övrigt. Utbyggnaden av vattenkraften i dessa två socknar har såle-

¹ Här utesluten.

des sedan 1931 givit väsentligt större ökning i garantiskatteunderlaget i länet än all annan verksamhet av icke jordbruksnatur.

Inom Ragunda socken utgör taxeringsvärdet för de större kraftverken 21,2 milj. kronor och inom Fors socken 16,5 milj. kronor, motsvarande 68 resp. 72 % av det totala taxeringsvärdet å fastighetsskattepliktig inkomst. Kraftverken ha således ett dominerande inflytande på garantiskatteunderlaget inom dessa socknar. Under förutsättning att även de övriga kraftverken i byggnadsprogrammet äro eller komma att bliva taxerade till samma belopp i kronor per kilowatt installerad turbineffekt, skulle de åtta storkraftverkens totala taxeringsvärde bli 103 milj. kronor, motsvarande mer än 26,5 % av totala fastighetstaxeringsvärdet för länets fastighetsskattepliktiga fastigheter år 1940.

Kraftföretagens rörelsevinst.

Utöver garantiskatten kunna kommunerna i vissa fall även påräkna inkomstskatt på sin andel av vederbörande kraftföretags rörelsevinst.

Kraftföretagens sammanlagda kommunalskatt.

Inom Ragunda kommun betalade kraftföretagen 1940 36 % av skatten och inom Fors kommun 28 %. Det kan förväntas, att liknande eller högre procental komma att uppnås i Undersåkers samt Ås och Aspås socknar.

Utdebitering inom kraftverkssocknarna.

Allteftersom kraftverken med åren kommit att spela en större roll, har utdebiteringen per skattekrona inom Ragunda och Fors socknar alltmera kommit att underskrida medelutdebiteringen inom flertalet socknar i länet, fig. 4¹, och den är nu inom Ragunda och Fors socknar lägre än inom någon annan socken i länet (6: 50 kr).

Sammanfattning.

Vid byggnadsplatser för större vattenkraftverk och sjöregleringar i Jämtlands län ha i arbetslöner, för körslor och för virke utbetalats 2,5 milj. kronor per år i medeltal för åren 1931—1940 och 6,5 milj. kronor år 1940. 7,0 milj. kronor beräknas med ledning härav åtgå i medeltal per år för att fullfölja den återstående delen av byggnadsprogrammet under åren 1941—1944. Avlöningen till driftspersonalen vid dessa åtta kraftverk beräknas 1944 komma att uppgå till en milj. kronor per år och avlöningen till den för reparations- och underhållsarbeten erforderliga personalen till ytterligare en milj. kronor per år. Tre storkraftverk betalade 1940 245.000 kronor i skatt till kommun, landsting och till vägar. Framdeles uppskattas med ledning härav de åtta kraftverken komma att betala 670.000 kronor per år i dylika skatter.

Krångede kraftverksbyggnad medförde en förhöjning av inkomstskatteindex i Ragunda åren 1932—1936 till 121 (1930 = 100) mot 69 som medeltal för flertalet socknar i Jämtland. Stadsforsens kraftverksbyggnad medförde en inkomstskatteindex i Fors åren 1937—1940 av 199 mot 124 som medeltal för flertalet socknar i Jämtland. På grund av kraftverksbyggnadsverksamheten kan den till kommunal inkomstskatt taxerade inkomsten i

¹ Här utesluten.

länet beräknas ökad med 3—4 milj. kronor per år under perioden 1941—1944, motsvarande 3—4 % av den totalt till inkomstskatt taxerade inkomsten i länet.

De större kraftföretagen betala i Ragunda socken 36 % och i Fors socken 28 % av kommunalskatten. Dessa socknar ha också den lägsta kommunalskatten i länet, kr 6: 50 (1940). Även inom andra socknar komma kraftföretagen att spela en liknande roll. De åtta storkraftföretagens totala taxeringsvärde kan 1944 förväntas bli 103 milj. kronor, motsvarande 26,5 % av totala fastighetstaxeringsvärdet för länets fastighetsskattepliktiga fastigheter år 1940 och 28,5 % av fastigheternas skattekronor. Om man förutsätter, att inget kraftföretag skulle uppvisa skattepliktig rörelsevinst, blir antalet skattekronor för kraftverken 51.500. Läggas härtill skattekronorna för personalens inkomster av tjänst, kommer man upp till att kraftföretagen efter sitt färdigställande direkt och indirekt skulle bidra med mellan 60.000 och 70.000 skattekronor, svarande mot 13 % av socknarnas och 9 % av länets samtliga skattekronor under år 1940. Det är emellertid möjligt, att kraftföretag även i fortsättningen kunna få rörelsevinst, varigenom nämnda siffror ökas.

Stockholm den 28 februari 1942.

ERIK UPMARK

Bilaga H.

Till Riksdagens Andra Lagutskott.

Indalsälvens Regleringsförening u. p. a. har genom skrivelse från Andra lagutskottets sekreterare beretts tillfälle att yttra sig angående herr Hedlunds i Östersund m. fl. motion nr 74 rörande utredning om ändring i vissa delar av vattenlagen.

Vi ansluta oss till vad Kungl. Vattenfallsstyrelsen och Svenska Vattenkraftföreningen anfört i sina skrivelser till Andra lagutskottet rörande samma motion och få därutöver värdsamt anföra följande.

Hittills ha inom Indalsälvens flodområde följande sjöar reglerats, nämligen Torrön, Juveln, Storrensjön, Anjan, Kallsjön, Näckten, Storsjön, Hotagen och Gesunden. Hotagens reglering genomfördes av Högbroforsens Industriaktiebolag, och rätten till denna reglering har, sedan detta bolag trädde i likvidation, förvärvats av Indalsälvens Vattenregleringsföretag. Enär målet om denna reglering anhängiggjordes före vattenlagens tillkomst, behandlades detta mål enligt äldre lag och sålunda av vederbörande häradsrätt. Torröns första och andra regleringar hava medgivits enligt vattenlagen, under det att Torröns tredje reglering samt övriga här ovan angivna företag äro medgivna enligt lagen den 20 oktober 1939 med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering, i det följande benämnd 1939 års lag. Frågan om tillåtligheten av Storsjöns reglering har underställts Konungen, som förklarar, att hinder icke möter mot detta företags genomförande.

Omfattningen av hittills utförda regleringar samt regleringsgränsernas läge i förhållande till oreglerade hög- och lågvattenstånd framgår av efter-

Bihang till riksdagens protokoll 1942. 9 saml. 2 avd. Nr 35.

följande tabell. I denna anges såsom exempel på regleringarnas inverkan även de markarealer, som beröras vid de olika företagen, utom beträffande Hotagen, för vilken sjö säkra uppgifter härom ej finnas tillgängliga.

	Dämning utöver tidigare normalt högvattenstånd	Sänkning under tidigare normalt högvattenstånd	Regleringshöjd	Magasinsrymd	Berörda arealer		
					Åker, tomt, äng och betesmark	Överdämd	Skedad
	m	m	m	mill. m ³	har	har	Annau mark Överdämd och skedad har
Torrön	5,8	4,6	12,5	1.180	12	5	858
Juveln	1,1	5,34	8,5	270	2	1	330
Storrensjön	1,2	0,2	1,8	85	1,4	0,6	76
Anjan	3,1	4,8	9,2	210	14	4	474
Kallsjön	0	0	1,2	180	1,5	15	58
Näckten	0	1,34	1,8	145	0	0	0
Storsjön	0	0,69	2,75	1.250	68*)	240**)	330
Hotagen	ca. 0,2	ca. 1,5	3,5	145	—	—	—

Endast vid Torrön och Anjan förekommer sålunda någon mera betydande dämning. Vid Näckten har vattenståndet icke ens höjts över förut tillämpad dämning, och vid Storsjön är som synes dämningens gränser icke förlagda högre än vid oreglerat normalt högvatten, vilket motsvarar 1,04 m under högsta förekommande högvattenstånd. Vid övriga sjöar äro som synes dämningarna mycket måttfulla. De överdämda arealerna äro icke stora i förhållande till regleringarnas omfattning.

Vad särskilt inägorna beträffar, beröras dessa, såsom framgår av tabellen, i mycket liten omfattning i förhållande till de genom regleringarna sammanlagt vunna magasinerna, vilket sammanhänger med att bebyggelsen kring sjöarna i regel är gles. Vid Torröns reglering, som ofta återopats i press-polemiken, är som synes skadan på inägor ytterst obetydlig. Om också vid Storsjön förhållandevis mer mark beröres än vid de övriga sjöarna, är den berörda arealen likväl proportionsvis väsentligt mindre än vid flera andra reglerade sjöar inom landet.

Motionärerna ange, att utnyttjandet av Indalsälvens flodområde för kraftproduktionen är för företagen synnerligen förmånligt ur ekonomisk synpunkt. Det må här erinras om, att ett regleringsföretag skall betraktas såsom en del av kraftverkens utbyggnad och böra behandlas såsom en delkostnad för dessa på samma sätt som kostnaderna för exempelvis kraftverkens maskinella utrustning. De angivna siffrorna rörande regleringsvinsten kunna därför icke direkt användas för att bedöma regleringsföretagens ekonomi. I stället bör den ekonomiska vinsten sammanlagt av kraftverkens utbyggnad och sjöregleringarnas genomförande läggas till grund vid ett dylikt bedömande.

Det må erinras om (se bilagan till Svenska Vattenkraftföreningens yttrande) att betydande värden tillföras bygden genom kraftverken och regleringsföretagen dels genom ökade arbetsförtjänster, varav en del för all framtid, dels i form av skatter, reglerings- och fiskeavgifter.

*) Åker och tomt 8 har

Äng och med gräs bevuxet strandplan 60 har.

***) Åker och tomt 140 har

Äng och med gräs bevuxet strandplan 100 har.

Huvudparten av arbetsförtjänsterna inflyta visserligen endast under ett begränsat antal år, men man kan i många fall räkna med att markägare i små omständigheter tack vare dessa förtjänster kunnat göra sig skuldfria och på så sätt fått varaktig nytta av den tillfälliga inkomstförbättringen.

I utslaget angående Torröns reglering har, ehuru det är meddelat enligt vattenlagen, behandlingen av vissa frågor uppskjutits till dess ökad erfarenhet vunnits, och vid de regleringar, som tillåtits enligt 1939 års lag, äro ersättningsfrågor och frågor angående åtgärder till förebyggande av skada genom regleringarna i relativt stor utsträckning ännu icke slutbehandlade. Avsikten har emellertid varit, att tillstånd enligt vattenlagen skall kunna meddelas innan de provisoriska tillstånden utlöpa, och återstående frågor angående ersättning och åtgärder komma sålunda att regleras enligt vattenlagen inom den närmaste tiden. Därvid komma ersättningar att utdömas eller åtgärder att föreskrivas för att förebygga även sådana skador på vintervägar, fiske o. dyl., vilka motionärerna beteckna såsom skador av samhällelig och allmän art och vilka enligt deras förmenande icke skulle bliva direkt ersatta eller kompenserade på annat sätt.

Vattendomstolen har uppdragit åt Statens Meteorologisk-Hydrografiska Anstalt att snarast utreda frågan angående regleringarnas inverkan på vintervägar. På vissa platser i älvsträckorna nedanför sjöarna komma olägenheter att uppstå, men i regel göra sig olägenheterna gällande endast under tiden intill dess ifrågavarande forssträckor blivit utbyggda. De skador, som uppstå, bliva, som ovan framhållits, ersatta eller neutraliserade genom åtgärder. Genom de dämningar, som utföras vid kraftverken, bildas lugnvatten i stället för de förut befintliga forsarna, och eftersom dessa lugnvatten tillfrysas, kunna vintervägar numera framdragas på platser, där sådana icke funnits förut. Redan då de nu påbörjade kraftverksbyggnaderna slutförts, torde dessa fördelar för vintertrafiken komma att överväga de olägenheter, som vintertrafiken fått vidkännas på andra håll och som i vederbörlig ordning bliva ersatta.

Vi hava varit angelägna att i första hand söka finna en utväg att förebygga skada på fisket, även om detta för oss ställer sig dyrbarare än att lämna ersättningar, och det är vår förhoppning, att detta skall lyckas i vad gäller det egentliga nyttofisket. Utredningen om regleringarnas inverkan på fisket har av vattendomstolen i väsentliga delar anförtratts åt Kungl. Lantbruksstyrelsen. Ännu torde intet hava framkommit, som ger belägg för att fisket skall skadas i nämnvärd omfattning, än mindre gå helt förlorat. Detta bestyrkes även av erfarenheterna från Suorvaregleringen samt av de undersökningar, som utförts i Norge, där regleringsföretag av liknande omfattning varit i drift sedan lång tid tillbaka. Däremot är det i många fall icke möjligt att förebygga skada på sportfiske.

I syfte att förebygga minskning av fiskbeståndet i Torrön hava vi 1939 utfört en provisorisk fiskodlingsanstalt vid denna sjö och komma till instundande höst att ha färdig en central fiskodlingsanstalt med betydande kapacitet, varifrån yngel kan levereras till samtliga de reglerade sjöarna. Vi hava även etablerat samarbete med hushållningssällskapet, i det att sällskapet tillförsäkrats rätt att kostnadsfritt odla viss kvantitet yngel i anstalten.

Icke obetydliga avgifter skola dessutom utgå till fisket från vattenkraften, och av de medel som härigenom inflyta torde betydande belopp ställas till förfogande för fiskets förkovran inom länet.

Vi kunna icke finna, att turisttrafiken påverkas ogynnsamt av de hittills genomförda regleringarna. Under den viktigaste delen av turistsäsongen nämligen under vintern, då snö täcker stränderna, torde det för den oinvidde icke ens vara möjligt att avgöra om en sjö är reglerad eller icke, och de åtgärder, som utförts vid utloppen av sjöarna, äro icke av sådan omfattning att de nämnvärt påverka totalintrycket. När sommarturisttrafiken börjar, hava en del sjöar redan fyllts till dämmningsgränsen, och vid de övriga sjöarna har vattenståndet i varje fall stigit till relativt höga nivåer. Det må i detta sammanhang framhållas, att en del sjöregleringar inverka gynnsamt ur skönhetssynpunkt. Exempel härpå äro Siljan i Dalälven och Storsjön i Indalsälven. Båda dessa sjöar fyllas snabbt under vårfloden till dämmningsgränsen och därefter hålles vattenståndet högt och jämnt under sommaren och hösten. På så sätt döljas de sterila stränderna, och många markägare vid Storsjön hava redan uttalat sin tillfredsställelse häröver.

Motionärerna framhålla som anmärkningsvärt, att åtskilliga bygder, som äro belägna kring Indalsälven eller kring dess reglerade källsjöar, sakna elektrisk belysning, och anföra detta som skäl för revidering av vattenlagens bestämmelser angående bygdekraft. Vi hänvisa i detta avseende till skrivelserna från Kungl. Vattenfallsstyrelsen och Svenska Vattenkraftföreningen, varav framgår, att det icke är brist på tillräcklig mängd kraft till skäligt pris utan i stället de höga kostnaderna för kraftledningarna som är orsaken härtill.

Motionärerna yrka även ändring av vattenlagens bestämmelser angående regleringsavgifter. Hittills har sådan avgift endast utdömts vid Torröns första och andra regleringar. För dessa regleringsföretag skola regleringsintressenterna fr. o. m. innevarande år utbetala årligen sammanlagt kr. 13.764:—. För övriga nu genomförda regleringar torde regleringsavgifter komma att utdömas inom de närmaste två åren, och då dessa regleringars sammanlagda magasinrymd uppgår till mer än dubbla magasinrymden vid Torröns första och andra regleringar, bör man räkna med att redan efter ett par år högst betydande belopp komma att ytterligare utgå. Härtill komma efter ännu några år regleringsavgifter för nu påbörjade och planerade regleringsföretag.

Det må här framhållas, att den omständigheten att vissa regleringar först genomförts enligt 1939 års lag icke kommer att medföra att regleringsavgifterna börja utgå vid senare tidpunkt än om ansökan om reglering från början behandlats enligt vattenlagen, utan snarare tvärtom.

Det finnes intet skäl räkna med att regleringsavgifterna i nämnvärd utsträckning skola behöva tagas i anspråk i anledning av skada, som icke blivit reglerad eller bevakad i vattendomstol på sätt och inom tid som i 2:24 vattenlagen föreskrives för oförutsedd skada. Den tid, inom vilken sådan skada kan anmälas hos vattendomstolen, blir nämligen på grund av lagens stadgande eller domstols utslag så rundligt tilltagen, att det är högst sannolikt, att oförutsedda skador, om sådana finnas, visa sig inom samma tids utgång eller föranleda skyldighet för vattenregleringsföretaget att betala ersättning eller bestrida kostnader utan att regleringsavgifterna behöva anlitas. I allmänhet lära också efter utgången av tiden för anmälan av oförutsedda skador endast några få år förflyta före den tid, då regleringsavgifternas belopp kunna justeras. Att regleringsavgifterna icke behöva tagas i anspråk i anledning av oförutsedda skador, gäller i all synnerhet vid de inom Indalsälven genomförda regleringsföretagen, där vattendomstolen

enligt överenskommelse mellan sökande och vederbörande sakägare icke kommer att slutgiltigt behandla frågan angående regleringens inverkan på flottning, vintervägar och utvältning förrän erfarenhet vunnits. Vid Torröns reglering har dessutom, ävenledes enligt överenskommelse, föreskrivits, att regleringens inverkan på fisket skall bedömas först då resultatet föreligger av nu hos Kungl. Lantbruksstyrelsen pågående utredningar.

Vi kunna ej finna, att det för närvarande föreligger behov att ändra ifrågavarande bestämmelser i vattenlagen. Om en utredning härom likväl skulle anses önskvärd, bör den icke lämpligen verkställas under en tid då all tillgänglig arbetskraft bör anlitas i arbeten med att förstärka landets beredskap, i all synnerhet som de företag och organisationer, som svara för landets kraftförsörjning, i likhet med vad fallet är inom så många övriga verksamhetsområden, hava pålagts betydligt större arbetsuppgifter än de planerats för i fredstid

Stockholm den 14 mars 1942.

INDALSÄLVENS REGLERINGSFÖRENING U. P. A.

N. JAKOBSON